

Η ΗΘΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΕΝ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗΝ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ (*)

ΥΠΟ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ Σ. ΣΑΒΡΑΜΗ, Π. Θ.
ΔΕΟΥΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

III. ΒΑΣΙΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑΙ

Κεφάλαιον 4. Ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις

α) Λόγος καὶ Ἀποκάλυψις. Ἡ μεγαλύτερα διαφορὰ, τὴν ὁποίαν παρατηροῦμεν συγκρίνοντες τὴν ἠθικὴν τοῦ Παύλου μετὰ τὴν ἠθικὴν τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας εἶναι, ὅτι ἐνῶ πηγὴ τῆς πρώτης ἠθικῆς εἶναι ἡ Ἀποκάλυψις, πηγὴ τῆς δευτέρας εἶναι ὁ ἀνθρώπινος λόγος. Ὅλαι αἱ ἄλλαι διαφοραί, τὰς ὁποίας διαπιστοῦμεν εἶναι καρπὸς τῆς βασικῆς αὐτῆς διαφορᾶς.

Ἡ θρησκεία τῆς «Πολιτείας» ὅπως καὶ ἡ θρησκεία τῶν «Νόμων» δὲν εἶναι καρπὸς Ἀποκαλύψεως. Εἶναι θρησκεία τοῦ λόγου καὶ τῆς γνώσεως. Ὁ Πλάτων ἐπιδιώκει, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ λόγου, νὰ ἐνοήσῃ τὴν οὐσίαν τοῦ ὄντος προσπαθῶν συγχρόνως, διὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς, νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς ζῶσαν ἐπαφὴν μετὰ τὸ ὄντως ὄν. Ἡ γνῶσις δὲ ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ Ἄγαθόν εἶναι αἰτία πάσης υπάρξεως καὶ ὑπεράτῃ ἀλήθεια.

Ὅλαι αἱ εἰς τὴν πολιτείαν ἀναπτυσσόμεναι—θεολογικαί, ψυχολογικαὶ καὶ κοινωνικαί—ιδεαὶ ὀδηγοῦν εἰς μίαν συγκεκριμένην ἀνάγκην. Ὅδηγοῦν δηλ. εἰς τὴν ἀνάγκην ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἔλθῃ εἰς ἄμεσον μετὰ τοῦ Ἄγαθοῦ ἐπαφὴν, διότι τὸ Ἄγαθόν εἶναι ἡ *raison d'être* τῆς ιδεώδους πολιτείας.

Ἡ ιδέα τοῦ Ἄγαθοῦ, ὡς «μέγιστον μάθημα» (505A) πρέπει νὰ γίνῃ κτῆμα τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐὰν δὲν γνωρίσωμεν αὐτὴν τὴν ιδέα, ἔστω καὶ ἐὰν κατέχωμεν εἰς τὸ ὑψιστον βαθμὸν ὅλας τὰς ἐπιστήμας, δὲν ἔχομεν καμμίαν ὠφέλειαν. Ἡ κατανόησις ὅλων τῶν ὄντων, ἄνευ γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ, εἶναι τίποτε. Καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀκόμη, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη ἀρετὴ, μόνον ἐν τῷ ἀγαθῷ εἶναι χρήσιμος.

Ὁ Πλάτων ἀπορρίπτει τὰς γνωστὰς περὶ Ἄγαθοῦ ιδεάς, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἀγαθὸν εἶναι α) ἢ ἡδονὴ ἢ β) ἢ φρόνησις—ἐνῶ συγχρόνως δέχεται ὅτι τὸ ἀγαθὸν πρέπει νὰ καταστῇ ἢ τελικὴ ἐπιδίωξις κάθε ψυχῆς, ἰδιαιτέρως

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 107 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

ὅμως τῶν φυλάκων. Διὰ τὴν δόση δὲ ὁ Πλάτων μίαν ιδέαν τοῦ Ἄγαθοῦ¹⁷⁶ χρησιμοποιεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἥλιου¹⁷⁷ καὶ τοῦ σπηλαιου, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη λόγος¹⁷⁸.

Ἡ ὅλη ἔρευνα ἀρχίζει μετὰ τὴν διάκρισιν τῶν πολλῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα παριστάνουν μίαν ιδέαν ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν ιδέαν. Αἱ ἀπεικονίσεις τῆς ιδέας εἶναι προσιταὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς αἰσθητικῆς, ἐνῶ αἱ ιδέαι αἱ ἴδιαι διὰ τῆς νοητικῆς. Ἀπὸ ὅλας τὰς αἰσθήσεις ξεχωρίζομεν τὴν ὄρασιν, διότι διὰ τὴν λειτουργίαν της ἀπαιτεῖται ἓν διάμεσον δηλ. τὸ φῶς. Ἐπειδὴ ὅμως πηγὴ τοῦ φωτὸς εἶναι ὁ ἥλιος, φυσικὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὡς αἰτίαν τῆς ὄρασεως τὸν ἥλιον. Οὔτε ὅμως ἡ ὄρασις οὔτε οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ὁ ἥλιος.

Αἱ σκέψεις αὗται δύνανται κάλλιστα νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς πληρεστέραν κατανοήσιν τῆς ιδέας τοῦ Ἄγαθοῦ. Ὅ,τι εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἐντὸς τοῦ νοητοῦ τόπου, ἐν σχέσει μετὰ τὸν νοῦν καὶ τὰ νοούμενα, τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἶναι καὶ ὁ ἥλιος ἐντὸς τοῦ ὄρατοῦ τόπου, ἐν σχέσει μετὰ τὴν ὄψιν καὶ τὰ ὀρώμενα (508 C). Τὸ φῶς δὲ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅπως δὲν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν κάτι ἄνευ φωτὸς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοήσωμεν κάτι ἄνευ τῆς ἀληθείας.

Οἱ ὀφθαλμοί, ὅταν τοὺς κατευθύνωμεν εἰς ἀντικείμενα φωτιζόμενα ἀπὸ ὀλόλαμπρον ἥλιον, διακρίνουν τὰ πάντα. Τὸ αὐτὸ ὅμως συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν ψυχὴν· «ὅταν στηρίξῃ τοὺς ὀφθαλμούς της ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀπλωμένη ἡ λάμψις τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὄντος, τότε ἀντιλαμβάνεται, εὐθὺς, τὸ ὄν... ὅταν οἱ ὀφθαλμοὶ της πέσουν ἐπάνω εἰς τὴν περιοχὴν, ἡ ὁποία εἶναι βυθισμένη εἰς τὸ σκότος, τότε δείχεται μυωπικῆ» (508 D).

Ὅπως τὸ φῶς, καὶ ἡ ὄρασις συγγενεῦον μετὰ τὸν ἥλιον, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἥλιος, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ γινῶσις καὶ ἡ ἀλήθεια ὁμοιάζουν μετὰ τὸ Ἄγαθόν ἂν καὶ δὲν εἶναι τὸ ἀγαθόν. Ὅπως δὲ ὁ ἥλιος εἶναι συγχρόνως αἰτία καὶ ἀντικείμενον τῆς ὄρασεως—οἱ ὀφθαλμοὶ ἄνευ φωτὸς εἶναι σχεδὸν τυφλοὶ—οὕτω καὶ τὸ Ἄγαθόν εἶναι αἰτία τῆς πραγματικότητος, ἐνῶ συγχρόνως ὅμως εὐρίσκεται πέραν αὐτῆς¹⁷⁹. «Τὸ ἀγαθόν δὲν εἶναι οὐσία ἀλλὰ διατηρεῖ ὑπερο-

176. Ὁ Πλάτων διστάζει νὰ περιγράψῃ τὸ ἀγαθὸν κατ' ἄμεσον τρόπον ὅπως ἔκαμε εἰς τὸ IV βιβλίον ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀρετὴν—πρβλ. καὶ 506 D—διότι ἡ κατανοήσις τοῦ ἀγαθοῦ προϋποθέτει κατάλληλον καὶ ἀνωτέραν παιδείαν. Πρβλ. καὶ Gould, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 168. Ὁ ἄνθρωπος πάντοτε ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ ὀρατοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

177. Ὁ Gould, (ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 166) χαρακτηρίζει τὴν εἰκόνα τοῦ ἡλίου ὡς σύμβολον.

178. Ὁ Frutiger, («Les mythes de Platon», Paris, 1930, σελ. 101 κέ., 116 κέ καὶ 35 κέ) θεωρεῖ τὴν σχετικὴν μετὰ τὸ σπήλαιον διήγησιν τοῦ Πλάτωνος ἀλληγορίαν καὶ οὐχὶ μῦθον. Πρβλ. ἐπίσης ἐπ' αὐτοῦ Gould, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 166.

179. «Ἐπέκεινα τῆς οὐσίας» Πρβλ. καὶ H. Chernis, «On Plato's Republic, X59B», εἰς American journal of Philology, LIII, 1936, σελ. 233 κέ (445 κέ).

χωτέραν θέσιν καὶ κατὰ τὴν τάξιν τῆς πρωταρχικότητος καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, τοποθετημένην ἐπέκεινα τῆς οὐσίας» (509 B).

Πορεία λοιπὸν πρὸς τὸ Ἄγαθὸν σημαίνει: α) ἔξοδον ἀπὸ τὸ σκότος πρὸς τὸ φῶς καὶ β) διασάφησιν τῆς οὐσίας τῶν ὄντων. Διότι τὸ Ἄγαθὸν εἶναι βάσις κάθε γνώσεως, ἐπιστήμης τέχνης καὶ ἀρετῆς. Εἶναι δηλ. τὸ μέγιστον μάθημα.

Μετὰ τὴν παρομοίωσιν τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸν ἥλιον ὁ Πλάτων προχωρεῖ εἰς τὴν διασάφησιν τῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται μεταξὺ τοῦ ὄρατοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ κόσμου, παρουσιάζων μίαν τετραμερῆ διαίρεσιν ὄλων τῶν ὄρατῶν καὶ νοητῶν ἀντικειμένων.

Λαμβάνομεν μίαν γραμμὴν, τὴν ὁποῖαν διαιρῶμεν εἰς δύο ἄνισα τμήματα. Τὸ ἓν τμήμα παριστᾷ τὰ ὄρατὰ καὶ τὸ ἕτερον τὰ νοητά. Διαιροῦντες δὲ ἐν συνεχείᾳ ἕκαστον τμήμα εἰς δύο ἔχομεν τέσσερα τμήματα, τὰ ὁποῖα—ἕκαστον χωριστά—συμβολίζουν μίαν τάξιν ἀντικειμένων.

Τὸ πρῶτον τμήμα παριστᾷ εἰκόνιας (510A), τὸ δὲ δεύτερον παριστᾷ συγκεκριμένα ἀντικείμενα τοῦ ὄρατοῦ κόσμου, τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον τμήμα παριστᾷ τὰς εἰκόνας. Τὸ τρίτον τμήμα παριστᾷ τὰ νοητὰ ἀντικείμενα καὶ τὸ τελευταῖον, τὸ τέταρτον, παριστᾷ ἀντικείμενα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ διαλεκτικὴ. Τὸ τελευταῖον δηλ. τμήμα εἶναι «τὸ τμήμα, τὸ ὁποῖον πλησιάζει ὁ καθαρὸς λόγος, στηριζόμενος εἰς τὴν διαλεκτικὴν δύναμιν» (511 BC)¹⁸⁰.

Εἰς κάθε τμήμα ἀντιστοιχεῖ καὶ ἓν ἀπὸ τὰ ἐξῆς φαινόμενα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Εἰς τὸ τέταρτον—τὸ ἀνώτερον—τμήμα ἀντιστοιχεῖ ἡ νόησις, εἰς τὸ τρίτον ἡ διάνοια, εἰς τὸ δεύτερον ἡ πίστις καὶ εἰς τὸ πρῶτον ἡ εἰκασία. Τὸ ποσὸν τῆς σαφηνείας τῶν ψυχικῶν αὐτῶν φαινομένων ἀπαρakoλουθεῖ τὸ ποσὸν τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἀλήθειαν, τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν τὰ ἀντίστοιχὰ των τμήματα» (511 E)¹⁸¹.

Διὰ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἡλίου, ὁ Πλάτων μᾶς ὠμίλησε διὰ ὅλας τὰς πε-

180. Διὰ μίαν φορὰν ἀκόμη ὁ Πλάτων ὑπογραμμίζει τὴν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν τῆς διαλεκτικῆς. Πρβλ. καὶ 511 C.

181. Ἠθικῶς θεωρούμενα τὰ ψυχικὰ αὐτὰ φαινόμενα παρουσιάζουν τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: α) ἡ εἰκασία ἀντιδρᾷ τελείως ἀσυνειδήτως εἰς τὰ ἠθικὰ προβλήματα, β) ἡ πίστις δύναται νὰ θέσῃ συγκεκριμένας ἐρωτήσεις· δὲν δύναται ὅμως ν' ἀναχθῆ εἰς ὀρισμένα ἀπόλυτα κριτήρια. Ἀναγνωρίζει τὴν ὑπαρξίν ἀπολύτων ἠθικῶν κριτηρίων, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὰ ἀναλύσῃ. γ) Ἡ διάνοια προχωρεῖ περισσότερο ἀπὸ τὴν πίστιν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν βεβαιότητα τῶν ἠθικῶν της ἀρχῶν, ἐὰν τὰς ἀρχὰς αὐτὰς δὲν τὰς ἴδῃ ἐν σχέσει μὲ τὴν αἰτίαν τοῦ παντός: ἐν σχέσει δηλ. μὲ τὸ Ἄγαθόν. δ) Ἡ νόησις—μόνον αὐτὴ—κατανοεῖ τὸ Ἄγαθόν. Διὰ τοῦτο ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἔχη φθάσει εἰς κάποιον σημεῖον ἠθικῆς τελειότητος, πρέπει νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ καθορίσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ Ἄγαθοῦ. (Ἐπὶ τῆς διακρίσεως διάνοιας καὶ νοήσεως πρβλ. Cornford, «Mathematics and Dialectic in the Republic, VI-VIII», (εἰς Mind, ns, XLI, 1932, σελ. 521).

ριοχάς τοῦ «εἶναι», ἐξηγῶν συγχρόνως τί εἶναι περίπου τὸ Ἄγαθόν, τὸ ὁποῖον, εὐρισκόμενον «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας», ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῶν ὄντων. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἐλέχθη ἀκόμη εἶναι ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ ὄντος. Τὸ κενὸν αὐτὸ συμπληροῦται μὲ τὴν περιφρημον εἰκόνα τοῦ σπηλαίου, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη λόγος εἰς τὸ σχετικὸν μὲ τὴν ἐλευθερίαν κεφάλαιον τῆς παρουσίας ἐργασίας.

Τόσον ἡ ἀλληγορία τοῦ σπηλαίου ὅσον καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἡλίου ἀποδεικνύουν, κατὰ τὸν ὠραιότερον τρόπον, ὅτι τὸ Ἄγαθόν ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον μάθημα. Μοναδικὸν λοιπὸν καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι ἠθικῶς τέλειος καὶ ἄξιος νὰ ζῆ εἰς τὴν πολιτείαν τῶν φιλοσόφων, εἶναι νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς τὸ ἀγαθόν—τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ρυθμίζον τὸ σύμπαν θεῶν—διότι ἐὰν θεωρῶμεν τὴν ψυχὴν ἱκανὴν νὰ ὑποφέρῃ ὅλα τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ καθῶς καὶ ἀθάνατον «δὲν θὰ ἀφίσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας νὰ ἀποπλανηθῆ καθόλου ἀπὸ τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὰ ἄνω καὶ μὲ κάθε τρόπον θὰ προσπαθῆσωμεν νὰ μὴ ὑπερβαίνωμεν τὰ ὅρια τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φρονήσεως. Σκοπὸς μας θὰ εἶναι νὰ ἔχωμεν φιλίαν μὲ τὸν ἑαυτὸν μας καὶ μὲ τοὺς θεοὺς διὰ νὰ δυνηθῶμεν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν μας καὶ εἰς τὴν χλιετῆ μας πορείαν νὰ χαιρώμεθα μίαν εὐμορφον εὐπραξίαν» (621 CD).

Ἐχοντες τώρα ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ Ἄγαθοῦ ἀντιλήψεις τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῶμεν τὰς περὶ Παιδείας ἰδέας τῆς Πολιτείας, αἱ ὁποῖαι κατέχουν κεντρικωτάτην θέσιν εἰς τὴν ιδεώδη πόλιν¹⁸². Ἡ παιδεία ἀποτελεῖ ἱεράν ἀποστολὴν τῶν φιλοσόφων, διότι εἶναι τὸ μόνον μέσον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς πόλεως¹⁸³, ὁδηγὸν αὐτοὺς εἰς ἄμεσον μὲ τὸ Ἄγαθὸν ἐπαφήν.

Τὰς περὶ παιδείας ἀντιλήψεις τοῦ Πλάτωνος ἐμβαθύνωμεν ἀκόμη καλύτερον ὅταν τὰς ἴδωμεν ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν γενικῶν περὶ παιδείας ἀντιλήψεων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀντιτίθενται εἰς τὸν «Ἐπαγγελματισμόν» (professionalism) καὶ ὡς ἐκ τούτου σκοπὸς τῆς παιδείας δι' αὐτοὺς δὲν εἶναι τὸ ἐπάγγελμα (business), ἀλλὰ ὁ ἀνθρώπος¹⁸⁴. Ὁ ἀνθρω-

182. Πρβλ. καὶ Jaeger, «The greeks and the education of men», 1953, σελ. 10.

183. Πρβλ. 424A, 541A, 525 A-C, 519AB καὶ 523E. Περὶ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν παιδείαν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος πρβλ. Jaeger, «Paedēia» II, J. Stenzel, «Platon, der Erzieher», 1928, C. R. Londge, «Plato's theory of education», 1947, Adamson, «The theory of education in Plato's Republic», 1903, Wichmann, «Platons Erziehungslehre, 1940 καὶ Bosanquet, «The education of the young in the Republic of Plato», 1940. Πρβλ. ἐπίσης, Adam, «Plato, moral and Political ideals», 1913, σελ. 114-123.

184. «The Greek idea of education is opposed to all professionalism. The objective of education is not business but man». Jaeger, «The greeks and the education of men». σελ. 8.

ποκεντρικός δὲ χαρακτήρ τῆς παιδείας δίδει εἰς αὐτὴν βαθύτερον νόημα, ἐφ' ὅσον πλεόν σκοπός τῆς εἶναι νὰ καλλιεργήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὴν φύσιν καὶ τὰς ἰκανότητας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς συνόλου νοουμένου. Αὐτὸς ὁ σκοπός—ἡ ὡς σύνολον δηλ. καλλιέργεια τῆς προσωπικότητος—ἀποφεύγει τοὺς κινδύνους τῆς εἰδικεύσεως, ἐνῶ συγχρόνως διαμορφώνει, κατὰ ἐξαιρετικὰ τέλειον τρόπον, τὸν χαρακτήρα. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ παιδεία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ προετοιμασία τοῦ χαρακτήρος διὰ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀξιοποίησίν του.

Διὰ τοὺς Ἕλληνας γενικὴ μὀρφωσις σημαίνει πολιτικὴ μὀρφωσις¹⁸⁵. Μὲ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ ἑλληνικὴ σκέψις κατάρθρωσεν νὰ ἀγκαλιάσῃ τὸ σύμπαν, ἐπιτυχοῦσα οὕτω τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο, ὡς παρατηρεῖ ὁ Jaeger¹⁸⁶ μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους παρουσιάζεται ἡ γένεσις τοῦ «Πανεπιστημίου», ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐπιτυγχάνεται ἡ θεωρητικῶς ὀλοκληρωμένη σκέψις, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς ζωῆς.

Ἡ παιδεία κατὰ τὸν Πλάτωνα ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀρετῆς, διότι καθίσταται ἡ ὁδὸς, ἣτις ἄγει εἰς τὴν τελειότητα. Διὰ τοῦτο καλὸν εἶναι, εἰς τὴν παιδείαν, ὅ,τι συμβάλλει εἰς τὴν σωφροσύνην (390A-C), κακὸν δὲ ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν διαστροφήν τοῦ χαρακτήρος.

Ἡ παιδεία ἐγγυᾶται τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀθανασίαν. Διὰ τοῦτο ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον βοήθει: α) νὰ γίνωμεν φίλοι μὲ τὸν ἑαυτὸν μας καὶ τοὺς θεοὺς, β) νὰ διατηρήσωμεν τὴν ἐνότητα τῆς προσωπικότητός μας καὶ γ) νὰ ἐνοήσωμεν τὴν ἐντὸς τοῦ σύμπαντος θέσιν μας¹⁸⁷.

*

Ἡ ἀνάλυσις τῶν περὶ Ἀγαθοῦ ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Ἕλλην φιλόσοφος θεμελιώνει τὴν Πολιτείαν του καὶ τὴν Ἠθικὴν τῆς ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καὶ τῆς νοήσεως. Ἐν ἀντιθέσει ὁμοῦ πρὸς τὸν Πλάτωνα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θεμελιώνει τὴν Ἠθικὴν του διδασκαλίαν ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως. «Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. α', 11-12).

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ γνῶσις εἶναι μία ἰκανότης τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἀπεριορίστους δυνατότητας, ἐνῶ κατὰ τὸν Παῦλον ἡ γνῶσις εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ, ἔχει δηλ. τὴν προέλευσίν τῆς ἐκ τῶν ἄνω. Διὰ τοῦτο:

185. Πρβλ. Jaeger, «Paideia», II, σελ. 272 καὶ τοῦ αὐτοῦ, «The greeks and the education of men», 1953, σελ. 10.

186. «The greeks and the education of men», σελ. 9-10.

187. Περὶ τῆς σημασίας τῆς γνῶσεως πρβλ. 491E καὶ 514A-517A.

α) Ἡ γνώσις, κατὰ τὸν Παῦλον, ἔρχεται, ἀξιολογικῶς, εἰς κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἀγάπην σειράν : « ἡ γνώσις φυσιοῦ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ » (Α' Κορ. η', 2).

β) Ἡ χάρις καὶ ἡ πίστις, ὡς δῶρα τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι καρποὶ τῆς γνώσεως. Ὡς ἐκ τούτου ἢ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαφή εἶναι ἄμεσος καὶ προσωπικῆ. Τοιοῦτου εἴδους ἡμῶς ἄμεσον καὶ προσωπικὴν ἐπαφήν δὲν δύναται, ποτέ, νὰ ἐπιτύχη ὁ φιλόσοφος τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας μὲ τὸ Ἄγαθόν. Ἡ θεία χάρις καὶ ἡ θεία Πρόνοια εἶναι ὄροι, τοὺς ὁποίους δὲν συναντῶμεν—τουλάχιστον ὡς συγκεκριμένην πραγματικότητα—εἰς τὴν Πλατωνικὴν Πολιτείαν.

γ) Ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργεῖ τὸ « πνεῦμα Θεοῦ » (Παῦλος) ἐνῶ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, τὸ « πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου » ἔχει ἀπεριορίστους δυνατότητας.

δ) Ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται νὰ εἶναι πλήρης εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν (Παῦλος): « βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον » (Α' Κορ. ιγ', 12). « Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν οὐ διὰ εἶδους » (Β' Κορ. ε', 7). Ὁ Πλάτων ἡμῶς, πιστεύων εἰς τὴν ἀπόλυτον δύναμιν τῆς γνώσεως, δέχεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται, διὰ τοῦ λόγου, νὰ συλλάβῃ ὀλόκληρον τὴν Ἀλήθειαν καθὼς καὶ νὰ ἴδῃ τὸ ἄγαθόν.

ε) Κατὰ τὸν Παῦλον ἡ διαφορὰ μεταξύ τῶν βλεπομένων καὶ τῶν μὴ βλεπομένων πραγμάτων εἶναι ἐσχατολογικὴ (Β' Κορ. δ', 13-18), ἐνῶ κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ αὐτὴ διαφορὰ εἶναι ὄντολογικῆ.

στ) Ἐνῶ εἰς τὴν Πολιτείαν ἡ σοφία καὶ οἱ σοφοὶ παίζουσι θεμελιώδη ρόλον, ὁ Παῦλος ἐπικρίνει τὴν σοφίαν καὶ τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου τούτου.

ζ) Ὁ Παῦλος διὰ τοῦ ὄρου « νοῦς » δὲν ἐννοεῖ τὴν λογικὴν ὡς αὐτοτελῆ ἀξίαν ἢ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου. Νοῦς κατὰ τὸν Παῦλον εἶναι ἡ ἰκανότης, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐννοῇ καὶ νὰ κρίνῃ κάτι¹⁸⁸ (Ρωμ. ιβ', 2). Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν νοῦν, ὅστις γνωρίζει « τί εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ », ὁ ἀδόκιμος νοῦς « στρέφεται πρὸς τὸ κακόν. Συνειδήσις καὶ νοῦς κρίνουν μεταξύ καλοῦ καὶ κακοῦ μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐνῶ ἡ συνειδήσις κρίνει ἐπὶ ἠθικοῦ μόνον πεδίου (Τίτ. α', 15), ὁ νοῦς κρίνει ἐπὶ ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ πεδίου.

Ὁ νοῦς ὡς « ἐγώ », ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σῶμα (Ρωμ. ζ', 21), πρέπει νὰ ἀνανεοῦται συνεχῶς « ἐν Χριστῷ », διότι ἡ ἀναοικαίνησις τοῦ νοῦς « συντελεῖ εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου βάσει τῶν θεϊῶν ἐντολῶν. Τοῦτο ἡμῶς ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς Θείας Χάριτος (Φιλιπ. δ', 7). « Λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὑψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ » (Β'. Κορ. ι', 5).

β) Ἐσχατολογία. Ἐν σημαντικῶν ἀποτελέσματα τῆς διαφορᾶς

188. R. Bultmann, «Theologie des N.T.», Tübingen, 1954, σελ. 207.

189. Πρβλ. Bultmann, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 208.

Λόγος (Πλάτων)—Ἀποκάλυψις (Παῦλος) εἶναι ἡ τελείως διαφορετικὴ ἐσχατολογία.

Τὴν ἐσχατολογικὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος ἀντιλαμβάνομεθα κυρίως ὑπὸ τὸ πρῖσμα α) τῶν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἰδεῶν τῆς πολιτείας καὶ β) τοῦ μύθου τοῦ Ἡρός, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρμενίου, τὸν ὁποῖον ὁ Πλάτων διηγεῖται εἰς τὸ δέκατον καὶ τελευταῖον βιβλίον τῆς Πολιτείας.

1. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς: «Ὅτι ἢ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος καὶ ὅτι οὐδέποτε χάνεται» (608D) ἀποτελεῖ θεμελιώδη ἰδέαν τοῦ Πλάτωνος¹⁹⁰. Τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὁ Πλάτων εἰς τὴν «Πολιτείαν» ὡς ἑξῆς.

Διὰ νὰ καταστραφῇ ἓν ἀντικείμενον πρέπει νὰ ἔχῃ κάποιαν ἐσωτερικῆς μορφῆς ἀτέλειαν, δεδομένου ὅτι ἡ ἀποσύνθεσις ἐνὸς ἀντικειμένου προέρχεται πάντοτε ἀπὸ κάποιαν ἐσωτερικὴν, ὀργανικὴν, ἀποσύνθεσιν καὶ οὐχὶ ἀπὸ ἐξωτερικὰς αἰτίας. Βάσει δὲ τῆς ἀρχῆς ὅτι «κάτι τὸ ὁποῖον ἐξολοθρεύει καὶ καταστρέφει ἀποτελεῖ τὸ κακὸ ἐνῶ ὅτι σώζει καὶ ὠφελεῖ τὸ ἀγαθόν» (608E) πρέπει νὰ ἐξακριβώσωμεν ποῖον εἶναι τὸ ἐσωτερικὸν κακὸν τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταστρέψῃ τὴν ψυχὴν. Ἐὰν ὅμως διαπιστώσωμεν, ὅτι ἡ ψυχὴ καθίσταται διὰ τοῦ κακοῦ χειροτέρα, δίχως αὐτὸ νὰ τὴν διαλύῃ καὶ νὰ τὴν καταστρέψῃ τότε δυνάμεθα νὰ εἰμεθα βέβαιοι, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον κατασκευασμένη, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχῃ δι' αὐτὴν ὄλεθρος (609B).

Ἐπάρχει ὅμως κάτι, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ κάμῃ κακὴν τὴν ψυχὴν; Ἡ ἀπάντησις εἰς αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν εἶναι θετικὴ ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ διαστρέφεται διὰ τῆς ἀδικίας, τῆς ἀκολασίας, τῆς δειλίας καὶ τῆς ἀμαθείας (609C). Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ἐὰν ἡ ἀδικία, ἡ δειλία κλπ., ὡς ψυχικὴ ἀσθένεια, δύναται νὰ καταστρέψῃ τὴν ψυχὴν. Ἐπανερχόμεθα δηλ. εἰς τὴν βασικὴν ἐρώτησιν κατὰ πόσον ἡ ἀδικία ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸν θάνατον τῆς ψυχῆς. Εἰς τὴν ἐρώτησιν δὲ αὐτὴν ὁ Πλάτων, διὰ ἰσχυρᾶς καὶ λογικῆς ἐπιχειρηματολογίας, μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι ἐὰν ἡ ἀδικία ἡδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν ζωτικότητα τῆς ψυχῆς τότε ὁ ἀδικὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπωλέσῃ τὴν ψυχικὴν του δυναμικότητα. Ἡ πεῖρα ὅμως δεικνύει, ὅτι οἱ πονηροὶ καὶ οἱ ἀδικοὶ ἐμφανίζουσι μίαν ἐξαιρετικῶς ἀνεπτυγμένην ζωηρότητα, ἡ ὁποία πάλιν, ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀδικία, ὡς ἐσωτερικὸν κακὸν τῆς ψυχῆς, δὲν δύναται νὰ τὴν ἐξολοθρεύσῃ. Ἐὰν ὅμως τὸ κακὸν δὲν προκαλῆ τὸν θάνατον τῆς ψυχῆς οὐδεμίαν ἄλλην δύναμις δύναται νὰ τὴν ἐξολοθρεύσῃ¹⁹¹. Οὐδεμίαν ψυχὴ χάνεται καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ γενικὸς ἀριθμὸς τῶν ψυχῶν παραμένει ὁ αὐτός. Δὲν μεταβάλλεται δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ψυχῶν διότι δὲν ἐλαττοῦνται, ἐφ' ὅσον δὲν κατα-

190. Ὁ Adam («Plato moral and political Ideals», Cambridge, 1913, σελ. 82) παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι βασικὸν δόγμα (cardinaldogma) τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

191. Πρβλ. καὶ W. Boyd, «An Introduction to the Republic of Plato», London, 1937, σελ. 192.

στρέφονται, και δὲν αὐξάνονται διότι ἡ αὐξησίς των προϋποθέτει μεταμόρφωσιν θνητῶν πραγμάτων εἰς ἀθάνατα. Τοῦτο ὁμως θὰ ὀδήγει τὰ πάντα εἰς τὴν ἀθανασίαν (611A-B).

Ἐάν ἡ ἀδικία εἶχε τὴν δύναμιν νὰ προκαλῆ τὸν θάνατον τῆς ψυχῆς και τὸν ἐξαφανισμόν τοῦ ἀδίκου, τότε θὰ ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐκολον πρᾶγμα ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς πολιτείας ἀπὸ τοὺς ἀδίκους. Ἀντιθέτως ὁμως ἡ ἀδικία καθιστᾷ τὸν κάτοχόν της ὄχι μόνον ζωτικὸν ἀλλὰ και ἀγρυπνον (610 B-E). Ἐπομένως ἡ ψυχὴ «ἐφ' ὅσον δὲν ἐξολοθρεύεται ἀπὸ κανένα κακό... εἶναι φανερόν ὅτι, ἀναγκαστικά, εἶναι ἔν ὄν αἰώνιον». Ἐφ' ὅσον δὲ εἶναι αἰώνιον εἶναι και ἀθάνατον» (611 A).

Ἡ διαπίστωσις ὁμως ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὄν μὴ ὑφιστάμενον ποτὲ φθορὰν πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὄν ἀσύνητον. Τοῦτο ὁμως ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν περὶ τριμεροῦς διαιρέσεως τῆς ψυχῆς διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος. Τὴν ἀντίθεσιν αὐτὴν δικαιολογεῖ ὁ Σωκράτης διακρίνων τὴν ψυχὴν εἰς τὴν καθαυτὸ κατὰστασίν της —εἰς «τὴν κατάστασιν δηλ. τῆς καθαρότητός της» (611 C)—και εἰς τὴν «σωματικὴν» της κατάστασιν. Τὴν διαφορὰν αὐτὴν τὴν ἐξηγεῖ, θαυμάσια, ὁ Πλάτων χρησιμοποιοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ Γλαύκου, τοῦ θαλασσινοῦ πουλιοῦ, τὸ ὁποῖον, διὰ τῆς ἐπαφῆς του μὲ χαλίκια, φύκια κλπ., χάνει τὴν ἀρχικὴν του μορφήν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον και ἡ ψυχὴ, μὲ τὴν «γένεσιν», ἀποκτᾷ ἔν περίβλημα, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀδιόρατον τὸ γνήσιον και μόνιμον εἶδος της (612 A). Διὰ τοῦτο ἡ ψυχὴ ἐκδηλοῦται εἰς τὴν πραγματικὴν της φύσιν μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς «φιλοσοφικῆς δραστηριότητός» της (611 D)· ὅταν δηλ. ἔρχεται εἰς ἐπαφήν μὲ τὸ θεῖον και τὸ Αἰώνιον.

2. Ὁ μῦθος τοῦ Ἡρόδου: Ὁ Ἡρόδου περιγράφει τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐξῆσεν ἡ ψυχὴ του, ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας αὐτὴ εὐρίσκειτο μακρὰν τοῦ σώματος (614A-621 D).

Κατ' ἀρχὴν ἡ ψυχὴ ἐπορεύθη, μαζί μὲ ἄλλας ψυχάς, εἰς κάποιον λιβάδι, τὸ ὁποῖον εὐρίσκειτο μεταξὺ οὐρανοῦ και γῆς¹⁹². Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κατέφθانون συνεχῶς και ἄλλαι ψυχαί, προερχόμεναι ἀπὸ διαφόρους κατευθύνσεις. Ἄλλαι ἀπὸ τὰ οὐράνια και ἄλλαι ἀπὸ τῆς γῆς τὰ υποχθόνια. Αἱ ψυχαί, αἱ ὁποῖαι ἦλθον ἀπὸ τὰ οὐράνια, ὠμίλουν διὰ χαράς και ἀπολαύσεις, ἐνῶ ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἤρχοντο ἀπὸ τὰ υποχθόνια διηγούντο τὰς τιμωρίας τῶν ἀδίκων, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε, ἕκαστος χωριστά, νὰ πληρώσῃ δέκα φορές ἐκάστην ἀδικίαν, τὴν ὁποῖαν ἔκαμε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του. Κάθε δὲ περιόδου τῆς τιμωρίας διήρκει χίλια ἔτη, ἐνῶ συγχρόνως ὑπῆρχον ἀδικοί, οἱ ὁποῖοι δὲν κατάρθωσαν, οὔτε και κατὰ τὴν χιλιετῆ αὐτὴν περίοδον, νὰ ἐξίλειωθουν.

Εἰς τὸ λιβάδι αὐτὸ τὸ μεταξὺ οὐρανοῦ και γῆς, παρέμεινον αἱ ψυχαί

192. Πρβλ. και Boyd, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 191.

193. Πρβλ. και 614 E.

ἑπτὰ ἡμέρας. Κατόπιν κατηρθύνθησαν εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξουν τὸ εἶδος τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπεθύμουν νὰ ζήσουν κατὰ τὴν νέαν περίοδον τῆς ἐνσαρκώσεώς των¹⁹⁴.

Τέλος αἱ ψυχαί, ἀφοῦ διῆλθον κάτω ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς Ἀνάγκης— ὅπου εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι, μὲ ὅλον τὸ σύστημα τοῦ σύμπαντος— ὠδηγήθησαν, διὰ μέσου τοῦ πεδίου τῆς Λήθης, εἰς ποταμόν, εἰς τὸν ὁποῖον προσεπάθησαν νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν δίψαν των, πίνουσαι ὅσον περισσότερον ὕδωρ ἠδύναντο νὰ πίνουν. Τὸ ὕδωρ ὅμως τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ προκαλεῖ τὴν λήθην δι' ὅσα αἱ ψυχαί εἶδον εἰς τὸν ἄλλον κόσμον.

Ὁ ἐσχατολογικὸς αὐτὸς μῦθος, πλὴν τοῦ ὅτι ὀμιλεῖ περὶ τῶν ἀμοιβῶν καὶ τιμωριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναμένουν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, προβάλλει ὀρισμένα βασικὰ σημεῖα τῆς ὅλης Πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Τὰ σημεῖα αὐτὰ θὰ προσπαθῆσω νὰ συνοψίσω ὡς ἐξῆς.

Πρῶτον: ὁ μῦθος δεικνύει τὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον ἡ ψυχὴ διεξάγει μετὰ τῆς Ἀνάγκης ἐν τῇ προσπαθείᾳ της νὰ διαμορφωθῇ εἰς ἐλευθέραν προσωπικότητα¹⁹⁵.

Δεύτερον: ἡ ἐκλογὴ τοῦ κλήρου, τὴν ὁποίαν κάμνει ἡ ψυχὴ, γίνεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ζοῦν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς γίνεται εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ οὐχὶ ἐντὸς τῆς χρονικότητος.

Τρίτον: Ἡ ἐκλογὴ τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἡ ψυχὴ ζῆ εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν γίνεται μὲ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν. Οὕτω ὁ προφήτης λέει εἰς τὰς ψυχάς. «Δὲν θὰ σᾶς πάρῃ μὲ τὸν κλῆρον ὁ δαίμων σας, ἀλλὰ ἐσεῖς θὰ ἐκλέξετε τὸν δαίμονά σας... τὴν εὐθύνην φέρει ὁ ἐκλέγων. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀνεύθυνος» (617 E). Οὕτω ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν ζωὴν του αἰωνίως, ἡ δὲ εὐθύνη του ἔχει χαρακτῆρα μεταφυσικόν¹⁹⁶.

Τέταρτον χαρακτηριστικὸν σημεῖον τοῦ μύθου εἶναι ἡ σχέσις, ἡ ὁποία ὑφίσταται μετὰ τῆς παρουσίας, προσαιρέου, ζωῆς καὶ τῆς ἄλλης ζωῆς. Ἡ πεῖρα, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ ἡ ψυχὴ εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν, διὰ τῆς παιδείας, ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐκλογὴν, τὴν ὁποίαν θὰ κάμῃ αὕτη εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν.

Ὁ Πλάτων δέχεται ὅτι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ἐκλογὴ τὴν ὁποίαν ἡ ψυχὴ κάμνει εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, ρυθμίζεται ἀπὸ τὰς συνήθειας τῆς προηγουμένης ζωῆς (620 A). Αἱ συνήθειαι αὗται πρέπει, πάλι, νὰ εἶναι καρπὸς τῆς φιλοσοφίας διότι, ὅπως ἀναφέρει ὁ μῦθος, ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἐξέλεξε τὴν

194. Περὶ τῆς πίστεως τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν μετεμψύχωσιν πρβλ. G. J. Fraser, «Man, God and Immortality», 1937, σελ. 178.

195. Πρβλ. R. B. Onians, «The origins of European Thought», Cambridge 1951, σελ. 403 κέ καὶ 306 κέ. Ἴδε ἐπίσης 620E, 489D, 493C, 565C, 566A, 567C.

196. Πρβλ. καὶ 617 E.

μοῖραν του ἔκαμε τὴν χειροτέραν ἐκλογὴν ἂν καὶ εἶχε ζήσει κατὰ τὴν προηγουμένην ζωὴν του ὡς πολίτης τῆς ιδεώδους Πολιτείας. Ἡ ἀρετὴ του ὅμως ἦτο καρπὸς τοῦ ἔθους καὶ οὐχὶ τῆς φιλοσοφίας (619 CD)¹⁹⁷.

Πέμπτον: ὁ μῦθος τονίζει, ὅτι τὸ εἶδος τοῦ βίου, τὸν ὁποῖον ἐκλέγει ἡ ψυχὴ εἶναι ἀμετάβλητον¹⁹⁸. Οὐδεὶς δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὴν πηγὴν ἐκείνην τοῦ «ἐγώ», ἀπὸ τὴν ὁποῖαν πηγάζει ἡ ὅλη του διαγωγὴ. Μόνη δυνατότης τοῦ ἀνθρώπου ἀπομένει νὰ καλυτερευθῇ ἢ νὰ χειροτερευθῇ, διὰ τοῦ ἐπὶ γῆς ἀγῶνός του, τὴν μοῖραν τὴν ὁποῖαν ἐξέλεξε κατὰ τελείως ἐλεύθερον τρόπον. Οὕτω «ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀνάγκη καθίστανται οἱ δύο πόλοι τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου»¹⁹⁹. Ἡ ἐνότης αὐτῶν τῶν δύο ἀντιθέτων πόλων, τὴν ὁποῖαν ἐπιδιώκει ὁ πλατωνικὸς φιλόσοφος, ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐπαφῆς μὲ τὴν ιδέαν τοῦ Ἄγαθοῦ, πρὸς τὴν ὁποῖαν πρέπει, ἀκαταπαύστως, νὰ κατευθύνεται ἡ ψυχὴ.

Ἑκτον: παρατηροῦμεν ὅτι ὁ πόθος τῆς ψυχῆς διὰ τὴν γνῶσιν εἶναι ἔμφυτος. Αἱ ψυχαί, ἀναφέρει ὁ μῦθος, καὶ ὁποῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὴν γῆν ἠρώτων τὰς ἄλλας ψυχὰς τί συμβαίνει εἰς ἐκεῖνον τὸν κόσμον, ἐκεῖναι δὲ αἱ ὁποῖαι εἶχον ἔλθει ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἠρώτων τί συμβαίνει εἰς τὴν γῆν» (614 E).

Ἑβδομον: διαπιστοῦται, βάσει τοῦ ἐσχατολογικοῦ μύθου, ὅτι ὁ τρόπος τῆς ζωῆς μᾶς ἔχει τὴν αἰτίαν του ἐκτὸς τοῦ χρόνου. Ἡ ζωὴ μᾶς, ὡς ἐντὸς τοῦ χρόνου ἀποτέλεσμα, συνδέεται μὲ τὰς ἐκτὸς χρόνου αἰτίας τῆς κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε αἰτία (αιωνιότης) καὶ ἀποτέλεσμα (χρονικότης) ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ προσωπικότης ἀποτελεῖ, φύσει, ἀδιάσπαστον ἐνότητα.

Ὀγδοον: βασικὸς καὶ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἐνότης τῆς προσωπικότητος, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς γνώσεως.

Ἐνατον: ὁ ἀγὼν τῆς ψυχῆς νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ τὴν Ἰδέαν εἶναι ἀδιάκοπος. Ἡ ψυχὴ, πρὶν ἐνσωματωθῆ, ὀδηγεῖται εἰς τὴν πηγὴν τῆς λήθης, λησμονοῦσα τὸ παρελθόν. Οὕτω ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὴν νέαν του ζωὴν, εἶναι ὑποχρεωμένος, διὰ τῆς γνώσεως, νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν προσπάθειαν, ἥτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς προσωπικότητος. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὅμως παίζει σπουδαῖον ρόλον ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ φρόνησις τῆς ψυχῆς. Διότι «ἄσοι δὲν συγκατοῦνται ἀπὸ τὴν φρόνησιν, πίνουσι περισσότερον ἀπὸ τὴν ὀρισμένην ποσότητα» καὶ λησμονοῦν τοιοιτοτρόπως κάθε τι σχετικὸν μὲ τὴν ἐνότητα τῆς προσωπικότητος.

197. Πρβλ. καὶ Boyd, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 193-194, ὅστις παρατηρεῖ, ὅτι ὁ μῦθος τοῦ Ἡρώδου εἶναι μὴ παραβολή, σκοπὸν ἔχουσα νὰ τονίσῃ τὴν εὐθύνην, τὴν ὁποῖαν ἔχουν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰς μελλοντικὰς γενεάς.

198. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐκλογῆς ἀκόμη καὶ ὁ Ἡθικὸς χαρακτήρ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου παραμένει ἀμετάβλητος. Πρβλ. καὶ Gould, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 184.

199. Πρβλ. Ἰ. Θεοδωρακοπούλου, «Ἐισαγωγὴ εἰς τὸν Πλάτωνα», Ἀθήναι, 1947, σελ. 273.

Δέκατον: ὁ μῦθος θέτει τὸ μέγαλον πρόβλημα τῆς ἐντὸς τῆς αἰωνιότητος ἕσσεως τῆς ψυχῆς. Ὁ Πλάτων, διὰ τοῦ ἐσχατολογικοῦ του μῦθου, χωρίζει αἰωνίως τὴν δικαιοσύνην ἀπὸ τὴν ἀδικίαν, τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὸ φέμμα καὶ τὴν γνῶσιν ἀπὸ τὴν ἄγνοϊαν, ἐνῶ συγχρόνως τοποθετεῖ τὴν ψυχὴν ἐντὸς τῆς αἰωνιότητος, τονίζων τὰ καλὰ, τὰ ὁποῖα ἀναμένουν τὴν ψυχὴν τοῦ δικαίου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα προορίζονται διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδίκου.

Βάσει τοῦ ἐσχατολογικοῦ μῦθου ἡ ψυχὴ εἶναι Ἄρχὴ τῆς γνώσεως, τῆς δράσεως, τῆς σκέψεως καὶ τῆς βουλήσεως. Ὁ Πλάτων συνέλαβε, διὰ πρώτην φοράν ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, κατὰ ἐξαιρετικὰ θαυμάσιον τρόπον, τὴν ἰδέαν τοῦ «ἐγώ».

Ἡ ἐσχατολογικὴ διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος ἀποβλέπει ἐπίσης εἰς τὸ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τὸν φόβον τοῦ θανάτου. Ἐὰν κανεὶς πιστεῦγῃ εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ κάτω κόσμου, θεωρῶν ὡς τρομερὰ πράγματα ὅσα συμβαίνουν εἰς τὸν Ἄδην, δὲν δύναται νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου· δὲν δύναται δηλ. νὰ εἶναι ποτὲ γενναῖος (386AB). Ὁ Πλάτων καταδικάζει κάθε πίστιν εἰς φαντάσματα, βρυκόλακες κλπ. καθὼς καὶ κάθε ἄλλην δεισιδαιμονίαν, ἣ ὅποια καλλιεργεῖ τὸν φόβον διὰ τὸν θάνατον. Ὁ γνωρίζων τὴν Ἰδέαν τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τὴν σημασίαν τῆς αἰωνιότητος, θεωρεῖ τὴν παρούσαν ζωὴν ἀσήμαντον, ἐνῶ συγχρόνως δὲν ἔχει κανένα λόγον νὰ φοβῆται τὸν θάνατον (486 B).

Ἡ ἐσχατολογικὴ διδασκαλία τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος οὐδὲν κοινὸν σημεῖον ἔχει μὲ τὴν ἐσχατολογίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἐνῶ ὁ Πλάτων καταφεύγει εἰς τὸν μῦθον προκειμένου νὰ προβάλλῃ τὴν ἐσχατολογικὴν του διδασκαλίαν, ὁ Παῦλος δὲν ἔχει ἀνάγκην τοῦ μῦθου, διότι ἡ ἐσχατολογία του δὲν εἶναι καρπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἡ ἐσχατολογικὴ διδασκαλία τοῦ Παύλου, τῆς ὁποίας κεντρικὴ ἰδέα εἶναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ χριστιανοῦ εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, εἶναι καρπὸς τῆς Ἀποκαλύψεως²⁰⁰.

Ἡ ἐσχατολογία ἀποτελεῖ κεντρικὸν σημεῖον τῆς ὅλης διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Καὶ ἡ ἠθικὴ του ἀκόμη φέρει ἐκδηλὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐσχατολογίας του²⁰¹. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τούτου εἶναι ἡ σύστασις τοῦ Παύλου ὅπως οἱ πιστοὶ παραμένουν ἄγαμοι: «παραγγεῖ γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου» (Α' Κορ. ζ', 26 καὶ 29-31)²⁰².

200. Πρβλ. R. Bultmann: «Theologie des N.T.», Tübingen, 1954, σελ. 341. Περὶ τῆς Ἐσχατολογικῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου ἴδε ἐπίσης: F. Tillmann, «Die Wiederkunft Christi nach den Paulinischen Briefen», (Bibl. Studien, XIV, 1909, σελ. 1-205), Kennedy, «Paul's conception of the last things», 1904, Holzmann, «Neutestamentliche Theologie», Bd. II, Tübingen, 1911, σελ. 209 κέ καὶ F. Gogarten, «Die Verkündigung Jesu Christi», Heidelberg, 1948, σελ. 270 κέ.

201. Πρβλ. A. Schweitzer, «Die Mystik des Apostels Paulus», Tübingen, 1930, σελ. 301.

202. Πρβλ. F. Gogarten, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 270.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ψυχὴ εὐρίσκεται εἰς διαρκῆ ταραχὴν καὶ ἀγῶνα. Διὰ τὸν Παῦλον ὅμως ὑπάρχει τελικὴ σωτηρία καὶ ἀπαλλαγὴ τῆς ψυχῆς ἀπὸ κάθε ἀνάγκης. Μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου «ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα» (Α' Θεσσ. δ', 14-17, Β' Θεσσ. β', 8, Α' Κορ. ιε', 52)²⁰³.

Ἀκόμη πλέον αἰσθητὸς καθίσταται ὁ ἀνώτερος χαρακτήρ τῆς ἐσχατολογικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου — ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐσχατολογίαν τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος — ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς: α) Ὁ παλαιὸς κόσμος θὰ ἐξαφανισθῆ, τελικῶς, τελειῶς. β) Ὁ Νέος Κόσμος θὰ εἶναι τέλειος: «ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται» (Α' Κορ. ιγ', 10). γ) Τελικῶς ὁ Θεὸς θὰ καταστῆ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν: «εἶτα τὸ τέλος ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύνῃμιν, δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν ᾦ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος· πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ὅταν δὲ εἶπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· ὅταν δὲ ὑποταγῆ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α' Κορ. ιε', 24-28). δ) Εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν δὲν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὸν Θεόν. «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη» (Α' Κορ. ιγ', 12). Τὸ «πιστεύω», ὡς ἀντίθεσις τοῦ «βλέπω» (Β' Κορ. ε', 7) εἶναι θεωρία μὴ βλεπομένων πραγμάτων. ε) Ἡ ἐσχατολογικὴ διδασκαλία τοῦ Παύλου ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἠθικὴν ἀνανέωσιν τοῦ ἀνθρώπου: «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν» (Ρωμ. στ', 4)²⁰⁴. στ) Τὸ τέλος, τὸ ὁποῖον κάθε ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ καὶ ἐπιδιώκει, δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ μόνον εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν (Α' Κορ. ιε', 53, Β' Κορ. ε', 8 καὶ Φιλιπ. α', 23).

203. Πρβλ. καὶ Holzmann, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 211.

204. Πρβλ. καὶ Β. Κορ. ιγ', 4 καὶ Κολ. β', 12.

IV. ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΔΙΑΦΟΡΑΙ

Κεφάλαιον 5. Κοινωνικά προβλήματα.

α) Ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσις τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν. Ἡ βασικὴ διαφορὰ μεταξὺ Παύλου καὶ Πλάτωνος — ἡ διαφορὰ δηλ. λόγος, Ἀποκάλυψις — ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τελείως διαφορετικὴν θεώρησιν ὀρισμένων, συγκεκριμένων, κοινωνικῶν προβλημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον εἶναι ἢ ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσις τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν.

Εἶναι σχεδὸν γνωστὴ ἡ ἀντιπάθεια, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Πλάτων διὰ τὸ γυναικεῖον φύλον²⁰⁵. Ἐν τούτοις ὁμως προκαλεῖ ἐντύπωσιν καὶ θαυμασμόν ἡ δικαιοσύνη, μὲ τὴν ὁποίαν οὗτος χειρίζεται τὰ προβλήματα τῆς γυναικός.

Πρῶτον καὶ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσεως τῆς γυναικός εἶναι ἡ ἰσοτιμία ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν²⁰⁶. Τὴν ἰσοτιμίαν αὐτὴν διακρίνομεν καλύτερον μεταξὺ τῶν φυλάκων ὅπου παρατηροῦμεν α) τὰς αὐτὰς συνθήκας ζωῆς, δι' ἄνδρας καὶ γυναῖκας, β) τὸν αὐτὸν ρυθμὸν παιδείας καὶ γ) τὰς αὐτὰς δυνατότητας ἀνόδου εἰς τὴν ἀνωτάτην κλίμακα τῆς ἱεραρχείας τῆς πόλεως.

Ἄναφερόμενος ὁ Πλάτων εἰς τὰς αὐτὰς συνθήκας ζωῆς, τὰς ὁποίας πρέπει ν' ἀκολουθοῦν, ἄνευ διακρίσεων, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, αἰτιολογεῖ τὴν ἀποψίν του αὐτὴν φέρων ὡς παράδειγμα ὀρισμένας παρατηρήσεις του ἐπὶ τῶν ζώων²⁰⁷. Ὅπως δηλ. οἱ θηλυκοὶ σκύλοι ὠφελοῦν νὰ συμμετέχουν εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν καὶ τὸ κυνήγι, οὕτω καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φυλάκων πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμεν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἄνδρας καὶ γυναῖκας²⁰⁸.

Τὴν αὐτὴν παρατήρησιν ἐπὶ τῶν ζώων κάμνει ὁ Πλάτων, ὁμιλῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ παιδείας τῶν δύο φύλων. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιῆ τις ἐν ζῶον διὰ τὴν ἰδίαν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν κάμνει κάπριο ἄλλο ζῶον, ἐὰν δὲν τύχουν, ἀμφοτέρω τὰ ζῶα τῆς αὐτῆς ἀσκήσεως. Ὡστε, ἐὰν ἐπιθυμῶμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὰς γυναῖκας διὰ τὰς ἐργασίας, τὰς ὁποίας ἐπιτελοῦν οἱ ἄνδρες, πρέπει νὰ διδάξωμεν εἰς τὰς γυναῖκας ὅ,τι ἀκριβῶς διδάσκωμεν εἰς τοὺς ἄνδρας. Ὅπως δηλαδή οἱ ἄνδρες διδάσκονται μουσικὴν καὶ γυμνασι-

205. Ὁ Schaeerer, («Dieu, l'homme et la vie d'après Platon», Neuchâtel, 1944, σελ. 44) παρατηρεῖ: «Das Ewigweibliche zieht uns herab, aurait dit Platon, s' il avait connu la langue de Goethe».

206. Πρβλ. καὶ Bosanquet: «A companion to Plato's Republic», 1895, σελ. 182, Ritter, «Platon», II, 1923, σελ. 535, Jaeger, «Paedeia», II, 1944, σελ. 319 κέ καὶ Adam, «Plato, moral and political Ideals», 1913, σελ. 124-132.

207. Ὁ Πλάτων παρομοιάζει, πολλάκις, τὴν ἀνθρωπίνην κοινότητα μὲ ἀγέλην ζώων. Πρβλ. καὶ 375D, 460D καὶ 466.

208. 451 D-E. Πρβλ. καὶ 475 C καὶ 543A.

κὴν²⁰⁹ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ὅα διδασκῶν καὶ αἱ γυναῖκες τὰ αὐτὰ μαθήματα. Γενικῶς δὲ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται αἱ γυναῖκες κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον χρησιμοποιοῦνται οἱ ἄνδρες²¹⁰. «Ὅποιος ὅμως ἄνδρας γελᾷ βλέπων τὰς γυναῖκας γυμνάς, ἐνῶ αὐταὶ γυμνάζονται... δὲν γνωρίζει καθόλου, ὡς φαίνεται, οὔτε διατὶ γελᾷ, οὔτε τί κάμνει, διότι ἡ παροιμία, ἡ ὁποία λέει ὅτι τὸ ὠφέλιμον εἶναι καλὸν καὶ τὸ βλαβερὸν εἶναι ἄσχημον, εἶναι καὶ ὅα εἶναι πάντα ἀληθές»²¹¹.

Ἡ γυναίκα ἔχει — πλὴν τῶν αὐτῶν μὲ τὸν ἄνδρα καθηκόντων — τὰ αὐτὰ μὲ τὸν ἄνδρα δικαιώματα. Ἐχει δηλ. τὸ δικαίωμα καὶ τὴν δυνατότητα νὰ καθέξῃ τὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα τῆς πολιτικῆς ἱεραρχίας. Ὅσα ἀξιώματα καὶ βσας τιμὰς ἀπολαμβάνουν οἱ ἄρχοντες, τὰ αὐτὰ ἀξιώματα καὶ τὰς αὐτὰς τιμὰς δύναται νὰ ἀπολαύσων καὶ αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἐφθασαν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχοντος (540 C).

Ἡ ἰσότης αὐτῆ, τὴν ὁποῖαν παρατηροῦμεν μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἔχει μεταφυσικὴν θεμελίωσιν. Ἐχει δηλ. ὡς βᾶσιν τὰς περὶ ψυχῆς ἀντιλήψεις τοῦ Πλάτωνος, ὅστις πιστεύει, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανίζεται ὡς ψυχὴ ἀνδρὸς ἢ ψυχὴ γυναικός.

Παρὰ τὴν ἰσότητα ὅμως, τὴν ὁποῖαν ὁ Πλάτων ἐπιβάλλει μεταξὺ τῶν δύο φύλων, παρατηροῦμεν μικρὰν τινα διαφοροποίησιν τῶν. Ἡ διαφοροποίησις αὐτῆ δὲν ἔχει, ὅμως, ὡς βᾶσιν τὴν προσωπικότητα, ἀλλὰ τὰ ὅρια, τὰ ὁποῖα θέτει ἡ φύσις²¹². «Κανένα ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα, ὅσα εἶναι σχετικὰ μὲ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν γυναῖκα δυνάμει τῆς γυναικείας φύσεώς της οὐδὲ εἰς τὸν ἄνδρα δυνάμει τῆς ἀνδρικής του φύσεως, ἀλλὰ εἶναι αἱ φυσικαὶ ἰκανότητες κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διεσκορπισμέναι ἐντὸς καὶ τῶν δύο φύλων, καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐνασχολήσεις τὴν ἔχει κατασκευάσει ἡ φύσις τὴν γυναῖκα ἰκανὴν νὰ συμμετέχῃ ὅπως καὶ ὁ ἄνδρας, εἰς ὅλας ὅμως εἶναι ἀδυνατωτέρα ἀπὸ τὸν ἄνδρα» (455 DE)²¹³.

Σχετικὸν μὲ τὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων εἶναι, ἐν συνεχείᾳ, τὸ πρόβλημα τῆς γυναικός ὡς συζύγου καὶ μητρὸς καθὼς καὶ τὸ θέμα τῆς θέσεως, ἐντὸς τῆς πολιτείας, τῶν παιδιῶν.

Εἰς μεγάλους νεωτερισμὸς, τόσον διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πλάτωνος ὅσον καὶ διὰ κάθε ἄλλην ἐποχὴν, εἶναι ἡ κοινοκτημοσύνη τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν. Ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ πρέπει νὰ τονισθῶν, ὅμως, δύο σοβαρὰ σημεῖα: α) ὅτι ἡ κοινοκτημοσύνη τῶν γυναικῶν δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν ἐλεύ-

209. Πρβλ. καὶ Adam, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 88 καὶ 89 καὶ Bosanquet, «The education of the young in the Republic of Plato», Cambridge, 1904, σελ. 15.

210. 451C-452C. Πρβλ. καὶ 456CD καὶ «Νόμοι», 804D.

211. Πρβλ. καὶ 452 B-C.

212. Πρβλ. 459D-E καὶ 454 D-E.

213. Πρβλ. καὶ 451 E, 456 A καὶ 457 AB.

θερον ἔρωτα καὶ β) ὅτι ὁ νεωτερισμὸς αὐτὸς δὲν καταργεῖ τὴν οἰκογένειαν.

Ἡ κοινοκτημοσύνη τῶν γυναικῶν δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν ἐλεύθερον ἔρωτα, διότι ρυθμίζεται ἀπὸ τὸν αὐστηρὸν ἐλεγχον τῶν ἀρχόντων, ἐνῶ συγχρόνως αἱ γαμήλια ἐνώσεις λαμβάνουν μορφήν ἱεροτελεστιῶν. Παρατηροῦμεν δηλ. εἰς τὴν Πολιτείαν τὸ φαινόμενον τῶν «ιερῶν γάμων»²¹⁴. Διὰ νόμου θεσπίζονται ἑορταί, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν αἱ νύμφαι μετὰ τῶν νυμφίων. Ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῶν ἑορτῶν αὐτῶν εἶναι ἐκδηλός, δεδομένου ὅτι λαμβάνουν χώραν θυσίαι καὶ ψάλλονται εἰδικοί, διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ὕμνοι (460B)²¹⁵. Κύριος σκοπὸς τῶν γάμων δὲν εἶναι ἡ σεξουαλικὴ ἱκανοποίησις, ἀλλὰ ὁ εὐγονισμὸς (459ED)²¹⁶.

Ὁ Πλάτων, πλὴν τῆς κοινοκτημοσύνης τῶν γυναικῶν, εἰσάγει καὶ τὸν νεωτερισμὸν τοῦ «ἐλέγχου τῶν γεννήσεων», τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὡς βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς πολιτείας. «Τὸν ἀριθμὸν τῶν γάμων θὰ τὸν ἀφήσωμεν εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἀρχόντων διὰ νὰ δύνανται, μὲ κάθε δυνατὴν ἀκρίβειαν, νὰ συγκρατοῦν τὸν πληθυσμὸν τῶν πολιτῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἀριθμητικὸν ὄριον, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τῶν τοὺς πολέμους, τὰς ἀσθενείας κ.λ.π., ὥστε νὰ μὴ γίνεται, ὅσον αὐτὸ εἶναι κατορθωτόν, ἡ Πόλις μας οὔτε μεγάλη, οὔτε μικρὴ» (460A).

Ἐκτὸς ὅμως τῆς διατηρήσεως τῆς σταθερότητος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ὑπάρχει καὶ ἄλλος σοβαρὸς λόγος, ὅστις ἐπιβάλλει τὸν ἐλεγχον τῶν γεννήσεων. Ὁ λόγος δὲ τοῦτος εἶναι ὁ εὐγονισμὸς. Ὁ Πλάτων ἔζησε τὰ παιδικὰ του χρόνια εἰς τὸ πατρικὸν κτῆμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἠδυνήθη νὰ προβῆ εἰς διαφόρους βιολογικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ζώων²¹⁷ διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ παρακμὴ μιᾶς κοινότητος ὀφείλεται εἰς τὴν μὴ διατήρησιν τῶν κανόνων τοῦ εὐγονισμοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ἰδεώδης πολιτεία δύναται νὰ προστατευθῇ ἀπὸ τὴν παρακμὴν καὶ τὴν φθορὰν μόνον ἐὰν ἐπιτύχῃ ἀπόλυτον ἐλεγχον τῶν γεννήσεων καὶ εὐγονισμὸν²¹⁸.

Αὐστηροτάτη εἶναι ἡ ἐντολὴ πρὸς τοὺς ἀρχοντας «νὰ μὴ δείχνωνται εἰς κανὲν ἄλλο πρᾶγμα τήσον ἄγρυπνοι φύλακες, οὐδὲ νὰ προσέχουσιν ἄλλο τίποτε τόσον πολὺ, ὅσον τὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα γεννῶνται» (415 BC)²¹⁹. Ἴδιαι-

214. «Γάμος τὸ μετὰ τοῦτο ποιήσωμεν ἱερός» (458 E)

215. Πρβλ. καὶ 461 AB, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι κάθε παιδί, τὸ ὁποῖον εἶναι καρπὸς γάμου μὴ εὐλογημένου ἀπὸ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς θυσίας τῶν ἱερέων, εἶναι ἀποτέλεσμα «τρομερᾶς ἀκρατείας».

216. Πρβλ. καὶ Shorey, «What Plato said», 1933, σελ. 225.

217. Πρβλ. Γεωργοῦλη, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. CIX κξ.

218. Νομίζω ὅτι καλὸν εἶναι νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ περὶ εὐγονισμοῦ ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος δὲν δύναται νὰ ταυτισθοῦν μὲ τὰς διαφόρους «φυλετικὰς» θεωρίας (Rassentheorie) τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστῶτων. Ὁ εὐγονισμὸς τοῦ Πλάτωνος ἀποβλέπει εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς πόλεως καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐπικράτησιν μιᾶς φυλῆς ἐπὶ μιᾶς ἄλλης.

219. Πρβλ. καὶ Taylor, «Plato the man and his work» 1948, σελ. 275 καὶ Robin, «Platon», 1935, σελ. 284.

τέρας δὲ προσοχῆς πρέπει νὰ τύχη τὸ ὅτι ὁ Πλάτων συνιστᾷ ὅπως οἱ ἄρχοντες ἀποκρύπτουν τὰ ἀνάπηρα παιδιὰ «εἰς τόπον μυστικὸν» (460 C)²²⁰. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ (459 D), ἔπου τονίζεται ὅτι «ἔσα παιδιὰ γεννῶνται ἀπὸ ἀνωτέρους γονεῖς πρέπει νὰ τὰ ἀνασταίνωμεν, ἔσα ὁμοῦς γεννῶνται ἀπὸ κατωτέρους ἔχι», ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Πλάτων συνιστᾷ τὴν παιδοκτονίαν²²¹, δίχως νὰ ἀποτελῇ ἐξάφρεσιν εἰς τὴν κρατοῦσαν, τὴν προχριστιανικὴν ἐποχὴν, κατὰστασιν, βάσει τῆς ὁποίας δικαίως ὁ Uhlhorn χαρακτηρίζει τὸν προχριστιανικὸν κόσμον ὡς «κόσμον ἄνευ ἀγάπης»²²².

Τὰ παιδιὰ τὰ ὁποῖα γεννῶνται, ὡς καρποὶ τῶν ἱερῶν γάμων, ἀπὸ καλῆς ποιότητος ἀνθρώπους τυγχάνουν ἰδιαίτερας περιποιήσεως. Μεταφέρονται, πρῶτον, εἰς «κοινὸν κατάστημα» ἔπου καὶ παραδίδονται εἰς εἰδικὴν τροφὸν (460 C). Ἐν συνεχείᾳ ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνην, διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν οἱ ἄρχοντες. Οὐδεμία μητέρα δύναται νὰ λέγῃ «αὐτὸ εἶναι τὸ παιδί μου», διότι δὲν δύναται νὰ τὸ ἀναγνωρίσῃ. Τοιοῦτοτρόπως ἐκάστη μητέρα εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ θεωρῇ ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς πολιτείας ὡς ἰδικὰ τῆς παιδιὰ»²²³.

Ἡ κοινοκτημοσύνη ὁμοῦς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν δὲ καταργεῖ τὴν οἰκογένειαν, διότι δι' αὐτῆς εὐρύνονται τὰ ὅρια τῆς οἰκογενείας καὶ ταυτίζονται μὲ τὰ τῆς Πολιτείας, ἡ ὁποία μεταμορφοῦται εἰς μίαν μεγάλην καὶ ἐνιαίαν οἰκογένειαν²²⁴. Μία πόλις αὐτοῦ τοῦ εἴδους μεταβάλλεται εἰς κοινότητα αἵματος, κοινότητα ἀδελφῶν, κοινότητα — τέλος — συναισθηματικὴν. Ἡ ἐνότης μιᾶς πολιτείας αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι ἀδιάσπαστος. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ κοινοκτημοσύνη γυναικῶν καὶ παιδιῶν ἐξασφαλίζει τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ἰδανικῆς πόλεως²²⁵. Ἐνευ τῶν «ἱερῶν γάμων» ἡ ἐνότης τῆς πόλεως εἶναι ἐπισφαλῆς²²⁶.

*

Αἱ περὶ τῆς, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, θέσεως τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν ιδέαι τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος οὐδὲν κοινὸν σημεῖον ἔχουν μὲ τὴν Ἡθι-

220. «Ἐν ἀπορρήτῳ καὶ ἀδήλω κατακρύψωσι».

221. Ὁ Zeller παρατηρεῖ ὅτι ὁ Πλάτων, εἰς τὸν «Τίμαιον» (19 A) ἐκδηλώνει καλύτερα, ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς παιδοκτονίας, ἀπόψεις.

222. «Die christliche Liebestätigkeit», I, σελ. 3 κξ'.

223. Πρβλ. καὶ 457 D.

224. 463 C.

225. Πρβλ. καὶ 449 D, ἔπου ὁ Πλάτων, ἀναφερόμενος εἰς τὴν κοινοκτημοσύνην τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν, παρατηρεῖ: ἀπιστεύομεν ὅτι συντελεῖ πολὺ καὶ εἶναι τὸ πᾶν διὰ τὸ πολιτεῖα ὁ ὀρθὸς ἢ ὁ μὴ ὀρθὸς διακανονισμὸς τοῦ ζήτηματος τούτου.

226. Βάσει τῶν ἤδη λεχθέντων καθίσταται πλέον φανερόν, ὅτι ἡ κοινοκτημοσύνη τῶν γυναικῶν δὲν δύναται, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ, νὰ ταυτισθῇ μὲ τὸν ἐλεύθερον ἔρωτα. Πρβλ. καὶ Κογγε, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 85, σημ. 24, ὁ Πλάτων λαμβάνει ἐπίσης θέσιν κατὰ τῆς αἰμομιξίας. Πρβλ. π.χ. 461 C.

κὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ ὁποία, εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, εἶναι τελείως ἀντίθετος ἀπὸ τὴν τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου.

Κατὰ τὸν Παῦλον ὁ γάμος εἶναι «μυστήριον μέγα» (Ἐφ. ε', 32), τὸ ὁποῖον συνδέει, ἀποκλειστικῶς, δύο μόνον πρόσωπα: τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα. Ἡ ἔνωσις ἄνδρός καὶ γυναικός, ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ γάμου, εἶναι τόσο ἰσχυρὰ καὶ πλήρης ὥστε «ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Ἐφ. ε', 31). Ὁ ἄνδρας ἐγκαταλείπει τοὺς πάντας, πατέρα, μητέρα κλπ., χάριν τῆς γυναικός του καὶ ἐνοῦται μετ' αὐτῆς κατὰ τρόπον ἐνθυμιζόντα τὰς σχέσεις Χριστοῦ-Ἐκκλησίας: «ὅτι ὁ ἄνῆρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας» (Ἐφεσ. ε', 23)²²⁷.

Ὁ ἄνῆρ πρέπει νὰ ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα του κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτὸν του: «οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ. Οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφ. ε', 28-29). Ἡ ἐκπλήρωσις ὅμως αὐτῆς τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης εἶναι δυνατὴ μόνον ἐφ' ὅσον ὁ ἄνδρας συνδέεται, εἰς ἕλην του τὴν ζωὴν, μετὰ μίαν μόνον γυναῖκα. Ἡ πλήρης ἔνωσις ἄνδρός-γυναικός εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῆ εἰς τὴν Πλατωνικὴν πολιτείαν, ὅπου ἡ ἐπαφὴ τῶν δύο φύλων διαρκεῖ δι' ὀλίγον μόνον χρονικὸν διάστημα. Ἡ ἐπαφὴ τῶν δύο φύλων, ὅπως τὴν διδάσκει ὁ Παῦλος, προϋποθέτει σύνδεσμον διαρκείας καὶ προσωπικὴν ἐπαφὴν τοῦ ἀνδρός μετὰ τῆς γυναικός, ἡ ὁποία θὰ σφυρηλατήσῃ ἕνα ἀδιάσπαστον ψυχικὸν καὶ σωματικὸν σύνδεσμον. Ὁ ἀπρόσωπος χαρακτὴρ τῶν Πλατωνικῶν «ιερῶν γάμων» δὲν δύναται ποτὲ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἰδεώδη ἐνότητα πνεῦμα-ἀγάπη, ψυχὴ-ἔρω, σὰρξ-γενετήσιος ἐπαφή. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἱερῶν γάμων δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ μόνον τὸ τελευταῖον στάδιον τοῦ Χριστιανικοῦ καὶ ἰδεώδους γάμου, δηλ. τὸ σχῆμα σὰρξ-γενετήσιος ἐπαφή. Τὰ ἀνώτερα καὶ βασικώτερα στάδια, πνεῦμα-ἀγάπη καὶ ψυχὴ-ἔρω, εἶναι καρποὶ διαρκοῦς, προσωπικῆς ἐπαφῆς τῶν δύο φύλων²²⁸.

227. Πρβλ. καὶ Allen, «The structure of life», σελ. 57.

228. Ὁ Πλατωνικὸς ἔρω, δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν μεταξὺ τῶν δύο φύλων ἀγάπην. Ὁ Πλάτων δίδει εἰς τὸν Δωρικὸν Ἔρωτα — παιδραστία — νέον περιεχόμενον. Κατὰ τὸν Πλάτωνα τὸ σῶμα εἶναι μέσον καὶ οὐκ σκοπός. Διὰ τοῦτο παραδέχεται τὸν φιλοσοφικὸν ἔρωτα τῆς ψυχῆς τοῦ νέου πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ διδασκάλου του. Ὁ Πλάτων δίδει δηλαδή, εἰς τὸ Δωρικὸν ἔρωτα, παιδαγωγικὴν ἐρμηγείαν. «Ὁ σωστὸς ἔρω, εἶναι νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὸν κόσμον καὶ τὸ ὄρατον, χωρὶς νὰ ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς μουσικῆς μορφώσεως... ὥστε δὲν πρέπει τίποτε τὸ τρελλὸν καὶ τίποτε τὸ συγγενικὸν μετὰ τὴν ἀκαλασίαν νὰ πλησιάζῃ τὸν ὀρθὸν ἔρωτα» (403 A-B). Πρβλ. καὶ 468C καὶ 485C.

Περὶ τῆς παιδαγωγικῆς σημασίας τοῦ Ἐρωτος καὶ τῆς Πλατωνικῆς ἀγάπης, γενικώτερον, ἴδε: Ἡ Berve, «griechische Geschichte», 1931 BA, σελ. 145 καὶ Hegel, «Sämtliche Werke», ed. Glockner, Bd. 18, σελ. 170, H. Kelsen, «Platonic Love», American Imago, III, April, 1942, R. Lagerborg, «Die platonische Liebe», Leipzig, 1926, P. Kienzel, «Die Theorie der Liebe und Freundschaft bei Platon», Wien, 1941 καὶ C. Ritter, «Platonische Liebe», 1931.

Βάσει τῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου ἡ ιδεώδης ἐπαφή τῶν δύο φύλων εἶναι συγχρόνως φυσική καὶ ὑπερφυσική. Πνεῦμα, ψυχὴ καὶ σὰρξ, εἰς μίαν θαυμασιάν καὶ μυστηριώδη ἔνωσιν, ὀδηγοῦν εἰς τὴν ιδεώδη χριστιανικὴν ἔνωσιν τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς γυναικὸς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς. Ἡ παρομοίωσις τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τὸν σύνδεσμον τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀποδεικνύει ἀκόμη καλύτερον τὸν φυσικὸν καὶ ὑπερφυσικὸν χαρακτῆρα τοῦ γάμου.

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀπομακρύνει τελείως τὸν Πλάτωνα ἀπὸ τὸν Παῦλον εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ πρώτου σύστασις τῆς παιδοκτονίας. Εἰς μίαν κοινωνίαν, ἡ ὁποία ρυθμίζει τὰς σχέσεις τῆς βάσει τῆς περὶ ἀγάπης διδασκαλίας τοῦ Παύλου δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ ἢ περιφρόνησις ἢ καὶ ἡ ἀπλῆ ὑποτίμησις τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν ἀσθενῶν. Ἡ ἀγάπη, ὡς καρπὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲν δύναται ποτὲ ν' ἀνεχθῆ, οὔτε καὶ ὡς σκέψιν, τὴν παιδοκτονίαν.

*

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅμως, ὅτι ἡ σχετικὴ μετὰ τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς διδασκαλία τοῦ Παύλου διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος, ἐν τούτοις παρατηροῦμεν μεταξὺ τῶν δύο διδασκαλιῶν ἐν κοινὸν σημεῖον: τὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων.

Τὴν ἰσότητα μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει ὁ Πλάτων εἰς τὴν Πολιτείαν του, τὴν δέχεται καὶ ὁ Παῦλος: «οὐκ ἐνὶ δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»²²⁹. Διὰ τῶν λόγων αὐτῶν κατέστη ὁ Παῦλος «ὁ μέγας πρόδρομος τῆς ἰσότητος τῶν δύο φύλων»²³⁰. Τὸ χωρίον αὐτὸ (Γαλ. γ', 28) ὅμως ἀποδεικνύει συγχρόνως, ὅτι ἡ πηγὴ τῆς ἰσότητος εἶναι μεταφυσική, διότι ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς «ἐν Χριστῷ ζωῆς». Μεταφυσικὴ ὅμως εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἰσότητος τῶν δύο φύλων καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν, ἐφ' ὅσον εἶναι καρπὸς τῆς πίστεως τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ αὐτὴ, δι' ἀνδρας καὶ γυναῖκας.

Τὸ χωρίον καὶ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθαι ὡς τῷ Κυρίῳ, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας» (Ἐφεσ. ε', 22-23, Κολ. γ', 18 καὶ Α' Τιμ. β', 11) δὲν νομίζω ὅτι ἀντιτίθεται εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Παῦλος δέχεται τὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων. Ἡ ὑποταγὴ τῆς γυναικὸς εἰς τὸν ἀνδρα εἶναι καρπὸς τῆς τάξεως, τὴν ὁποίαν προϋποθέτει κάθε χριστιανικὴ κοινότης. Ἡ τάξις ὅμως, ὡς ἤδη ἐλέχθη, δὲν καταστρέφει οὔτε τὴν ἐλευθερίαν οὔτε τὴν ἰσότητα. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος παρατηρεῖ «τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν ἀποδι-

²²⁹. Γαλ. γ', 28.

²³⁰. B. G. Caird, «The Apostolic Age», London 1955, σελ. 13 κέ.

δότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ, ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνὴ» (Α' Κορ. ζ', 3-5). Τοῦτο ἀποδεικνύει, διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὅτι ἡ γυναίκα ἔχει τὰ αὐτὰ μὲ τὸν ἀνδρα δικαιώματα καὶ καθήκοντα.

Ὁ Παῦλος δὲν κάμνει διάκρισιν μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ὡς ἐκ τούτου χρησιμοποιεῖ, ὡς συνεργάτας του, ἐκπροσώπους καὶ τῶν δύο φύλων. Ὁ Παῦλος ἐχρησιμοποίησε πρῶτος γυναικας εἰς τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου²³¹.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Φιλιπ. δ', 2-3) χαρακτηρίζει τὴν Εὐοδίαν καὶ Συντύχην συνεργάτας του «ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς». Συνιστᾷ τὴν Φοίβην ὅπως γίνῃ δεκτὴ «ἀξίως τῶν Ἀγίων» (Ρωμ. ιστ', 1). Μεταξὺ τῶν δύο πρώτων, οἱ ὅποιοι ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστόν, μετὰ τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου, εὕρισκετο μία γυναίκα. (Πράξ. ιζ', 34). Ἡ δὲ Πρίσκιλλα καὶ ὁ Ἀκύλας συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν συνεργατῶν τοῦ Ἀποστόλου²³².

Ὁ Foster²³³ παρατηρεῖ, ὅτι ἐκ τῶν ἐξ χωρίων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, τὰ ὅποια ἀπευθύνουν διαφόρους χαιρετισμούς, πέντε περιέχουν ὀνόματα γυναικῶν. Ἐκ τῶν εἴκοσι ἐξ δὲ ὀνομάτων, τὰ ὅποια εὕρισκονται εἰς τὸ τέλος τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς, τὰ ὀκτὼ ὀνόματα εἶναι ὀνόματα γυναικῶν.

Τόσον ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὅσον καὶ ἡ ἔναντι τῶν γυναικῶν συμπεριφορὰ του ἀποδεικνύουν ὅτι οὗτος δὲν κάμνει διάκρισιν μεταξὺ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν. Ὅπως ὁ Πλάτων οὕτω καὶ ὁ Παῦλος πιστεῦει εἰς τὴν ἰσότητά τῶν δύο φύλων.

β) Ἡ τὰ ξίς τῶν Φιλοσόφων. Ἐνδιαφέρουσα, τέλος, εἶναι ἡ σύγκρισις τῆς ἐν τῇ πολιτεία θέσεως τῶν φιλοσόφων μὲ τὰς περὶ γνώσεως καὶ σοφίας ἀπόψεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια δημιουργεῖ ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ συμβίωσις τῶν ἀτόμων, προκύπτει, ὡς φυσικὴ συνέπεια, τὸ συμπέρασμα ὅτι μεγάλον ρόλον, παίζει κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ὀρθὴ ἢ κακὴ ἀντιμετώπισις τοῦ πολιτικοῦ προβλήματος. Διὰ τοῦτο ὁ Πλάτων τονίζει, ὅτι ἐκ τῆς ἀξίας τῶν φορέων τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐξαρτᾶται ἡ ἀποτυχία ἢ ἐπιτυχία ἐνὸς πολιτικοῦ προγράμματος²³⁴.

Ὅταν λοιπόν, ὁ Πλάτων, ἀποφασίζει νὰ ἀποδείξῃ τί πρέπει ν' ἀλλάξῃ εἰς τὰς πόλεις, προκειμένου νὰ καταστοῦν ἀντάξιαί τοῦ τίτλου «ἰδανική»,

231. Πρβλ. καὶ Speer, «The Man Paul», σελ. 101.

232. Ἴδε ἐπίσης Foster, «Paul and Women», «εἰς Paulus, Hellas, Oikumenē», σελ. 83.

233. Ἐνθ. ἄνωτ.

234. Πρβλ. 421A καὶ 459 B, 506 A καὶ 534 B.

τονίζει, άνευ δισταγμοῦ, ὅτι ἐν καὶ μόνον πρᾶγμα πρέπει νὰ ἀλλάξη. Τὴν ἀλλαγὴν δὲ αὐτὴν τὴν περιγράφει ὁ "Ἕλλην Φιλόσοφος μὲ τὴν περίφημον φράσιν: «Ἐὰν ἢ οἱ φιλόσοφοι δὲν καταστοῦν, ἐντὸς τῶν πόλεων, βασιλεῖς, ἢ οἱ λεγόμενοι σήμερον βασιλεῖς καὶ δυνάσται δὲν ἀποκτήσουν εὐλικρινῆ καὶ ἐπαρκῆ φιλοσοφικὴν μόρφωσιν... δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ διὰ τὴν πόλιν τέλος τῆς δυστυχίας· οὐδὲ διὰ ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος» (473 D)²³⁵.

Ἡ ἀποφικ αὐτῆ τοῦ Πλάτωνος ἔχει δημιουργήσει πολλὰ προβλήματα. Ἀνεκαθεν ἐθεωρήθη ὡς τὸ κυριώτερον σημεῖον τῆς πολιτείας, τὸ ὁποῖον τὴν καθιστᾷ οὐτοπία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων πρὶν ἐκστομήσῃ τὴν φράσιν αὐτὴν γνωρίζει τὸ μεγαλεῖον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρωτότυπον τῆς ιδέας του καί, ὡς ἐκ τούτου, ἔχει ἐπίγνωσιν τῆς ἀντιδράσεως, τὴν ὁποῖαν θὰ συναντήσῃ²³⁶. Ἡ σύμπτωσις ὅμως τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν²³⁷ δὲν πρέπει νὰ μᾶς προκαλῆ ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν. Διότι εἶναι φυσικὸν ἢ τοῦλάχιστον λογικὸν νὰ ἐμπιστευθῶμεν τὴν ἐξουσίαν εἰς κάποιον, ὁ ὁποῖος γνωρίζει νὰ κάμῃ διακρίσιν μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ καὶ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς. Μήπως, ἐξ ἄλλου, ἢ γνωσικ δὲν ἔχει, τουλάχιστον, τὰ αὐτὰ μὲ τὸ θάρρος, τὸν πλοῦτον ἢ τὴν ρητορικὴν δύναμιν δικαιομάτα; Τὸ παράξενον λοιπὸν δὲν εἶναι ἢ ἀποφικ τοῦ Πλάτωνος· πολλὸ περισσότερον ἀκατανόητον εἶναι τὸ ὅτι ἢ ιδέα αὐτῆ τοῦ Πλάτωνος προκαλεῖ ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν²³⁸.

Βασικὴ σκέψικ τῆς πολιτείας εἶναι ὅτι ἢ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τοὺς φιλοσόφους²³⁹. Καθίσταται δὲ ὁ φιλόσοφος ἐξουσία διότι θεωρεῖ μεγάλην, δι' αὐτόν, τιμωρίαν τὸ νὰ εὑρίσκειται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν χειροτέρων, ἀπὸ αὐτόν, ἀνθρώπων. «Ἐπειδὴ οἱ χρηστοὶ ἄνθρωποι φοβοῦνται τὴν τιμωρίαν αὐτὴν προχωροῦν εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς»²⁴⁰. Μόνῃ ἐλπίς σωτηρίας τῶν ἀτόμων, τῶν κοινωνικῶν καὶ τῆς πολιτικῆς κοινότητος εἶναι ἢ ἀνοδος τῶν φιλοσόφων εἰς τὴν ἐξουσίαν²⁴¹.

235. «Ἐὰν μὴ ἦν δ' ἐγὼ ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσιν γνησίως, καὶ ἱκανῶς... οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα, ὃ φίλε Πλάτων, ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδὲ τῷ ἀνθρώπινῳ γένει». Πρβλ. καὶ Pöhlmann, «Geschichte der sozialen Frage und des Sozialismus in der antiken Welt», 2 Bde, München 1912, σελ. 21, ὅστις παραβάλλει τοὺς «Φιλοσόφους» τῆς πλατωνικῆς πολιτείας μὲ τοὺς «διανοουμένους» τοῦ Fichte καὶ τοῦ St. Simon.

236. Πρβλ. 473C.

237. Πρβλ. καὶ Hildebrandt, «Plato, des Kampf des Geistes um die Macht», 1933, σελ. 140, 225 καὶ Binder, «System der Rechtsphilosophie», 1937, σελ. 285.

238. Πρβλ. καὶ Κογγρέ, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 56.

239. Διὰ πρώτην φοράν χρησιμοποιεῖ ὁ Πλάτων, εἰς τὴν Πολιτείαν, τὸν ὄρον «Φιλόσοφοι—Βασιλεῖς», ὃν καὶ ἢ ιδέα αὐτῆ ἀπασχόλησε τὸν Ἕλληνα φιλόσοφον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους.

240. Τὸ χωρίον αὐτὸ (347 CD) καὶ τὰ 347 A-348 B δὲν ἀνήκει—κατὰ τὸν Wilamowitz («Platon» II, σελ. 182) εἰς τὸ πρωτότυπον κείμενον.

241. Πρβλ. καὶ 499B, 520C, 487E καὶ 500E.

Δύναμις τῶν ἀρχόντων εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ ὄντως ὄντος.²⁴² Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν α) ὅτι τὸ πλῆθος δὲν δύναται νὰ φιλοσοφήσῃ—«φιλόσοφον πλῆθος ἀδύνατον εἶναι» (494A), β) ὅτι ἡ πρόοδος προϋποθέτει τὴν ἐνόρασιν τοῦ ἀγαθοῦ (517A) καὶ γ) ὅτι ἡ ἐνόρασις τοῦ Ἀγαθοῦ ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὸν Πλάτωνα, ὅτι ἡ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τοὺς φιλοσόφους²⁴³.

Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τοὺς φιλοσόφους πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ποῖος, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἶναι ὁ γνήσιος φιλόσοφος.

Γνήσιος φιλόσοφος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν θεάν τῆς ἀληθείας (475E). Ὁ Φιλόσοφος διαφέρει ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους διότι ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κοινὴν αἰτίαν ὄλων τῶν ὠραίων πραγμάτων, ἐνῶ κάθε ἄλλος ἄνθρωπος ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν θεάν τῶν μεμονωμένων ἐκφάνσεων τῆς κοινῆς αὐτῆς αἰτίας.

Τὴν ἀποψιν αὐτὴν τὴν ἀποδεικνύει ὁ Πλάτων βάσει τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὑπάρχουν δύο δυνατότητες: ἡ γ ν ῶ σ ι ς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ τὸ ὄν καὶ ἡ ἀ γ ν ω σ ί α, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ τὸ μὴ ὄν. Μεταξὺ ὁμοῦ αὐτῶν τῶν δύο δυνατοτήτων ὑπάρχει καὶ μιὰ μέση κατάστασις ἢ τῆς δ ὀ ξ η ς, τῆς ὁποίας ἀντικείμενον εἶναι κάτι, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται μεταξὺ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος²⁴⁴. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ δόξα ἀποτελεῖ μέσην κατάστασιν, δὲν εἶναι ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει ὡς σκοπὸν τῆς νὰ γνωρίσῃ τὸ ὄν, ἐνῶ ἡ δόξα δὲ ἔχει συγκεκριμένον σκοπὸν. Διὰ τοῦτο ὅσοι ἱκανοποιοῦνται μὲ κάτι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀντικείμενον τῆς δόξης δὲν εἶναι φιλόσοφοι εἶναι «φιλόδοξοι»²⁴⁵. Ὁ φιλόσοφος εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὸ ὄντως ὄν· εὐρίσκεται δηλ. εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ τὴν ἀλήθειαν²⁴⁶.

Ὁ φιλόσοφος (ἔχων στενὴν μὲ τὰ θεϊκὰ καὶ τὰ κόσμια ὄντα ἀναστροφὴν καθίσταται, ὅσον εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατόν, θεϊκὸς καὶ κόσμιος)²⁴⁷. Ὁ φιλόσοφος τῆς Πολιτείας εἶναι ὁ «θεοσεβῆς», τὸν ὁποῖον τόσο ὠραία περιγράφει, εἰς τοὺς «Νόμους» του, ὁ Πλάτων (Νόμοι 967D). Ὁ θεοσεβῆς²⁴⁸, ὁ ὁποῖος δέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, κατέχει τὴν δυνατότητα νὰ αἰτιολογήσῃ

242. Πρβλ. καὶ R. L. Klee, «Théorie et pratique dans la cité platonicienne» (εἰς *Révue d'histoire de la Philosophie*), Dec. 1930.

243. Τὴν ἐνότητα πολιτικὸς—φιλόσοφος διακρίνομεν ἐπίσης εἰς τὸν «Πολιτικόν» τοῦ Πλάτωνος, ὅπου περιγράφεται, εἰς τὴν ἀπόλυτόν της μορφήν, ἡ ἐξουσία. Πρβλ. Robin, «Platon», σελ. 290.

244. Περὶ «δόξης» καὶ «γνώσεως» πρβλ. Murphy, «The Interpretation of Plato's Republic», Oxford, 1951, σελ. 97 κέ.

245. Πρβλ. 484 B, 485 B, 582 C.

246. Πρβλ. καὶ 486 D.

247). Ὁ Adam («Plato, moral and political ideals», 1913, σελ. 95)—παρατηρεῖ: «When wisdom rules man will be at peace with himself».

248. Πρβλ. καὶ Wilamowitz, «Platon», I, σελ. 694.

τὴν πίστιν τοῦ εἰς τὴν ἀθανασίαν καὶ εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὄντως ὄντος καὶ εἶναι πάντα πρόθυμος νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰς γνώσεις του ὡς ἠθικὸς καὶ πολιτικὸς ἡγέτης.

Ὁ φιλόσοφος, τελικῶς, μεταβάλλεται εἰς θῦμα, τὸ ὁποῖον προσφέρεται διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀληθείας. Ὅπως ὁ Σωκράτης, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἕκαστος γνήσιος φιλόσοφος ἀφοῦ ἀρνηθῆ ἢ πλοῦτη, δόξαν καὶ τιμὰς, καθίσταται ὁ ἐσταυρωμένος δίκαιος²⁴⁹. Διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἡ τύχη αὐτῆ ἀνήκει εἰς κάθε ἰδιοφυῆ καὶ εἰς κάθε γνήσιον μεγάλον ἄνδρα. Διότι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ εἰς τὸν τρίτον τόμον τοῦ «Jean Christophe» ὁ Romain Rolland, «εἰς τὴν πραγματικότητά ὁ ἀληθὴς μέγας ἄνδρας εἶναι πάντοτε μόνος. Ἡ κοινωνία δύναται μόνον νὰ τὸν καταστρέψῃ».

Ἐνῶ ὁμοῦς ὁ Πλάτων ὑμνεῖ καὶ ἐπαινεῖ τὴν σοφίαν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπικρίνει αὐτήν. Νομίζω δὲ ὅτι ὁ κύριος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Παῦλος λαμβάνει ἀρνητικὴν ἔναντι τῆς σοφίας θέσιν εἶναι, ὅτι ὁ Ἀπόστολος δὲν ἀντιλαμβάνεται τὸ Εὐαγγέλιον ὡς προῖόν ἀνθρωπίνης σοφίας: «Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἦλθον οὐ καθ' ὑπερβολὴν λόγου ἢ σοφίας καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον» (Α' Κορ. β', 1-2)²⁵⁰.

Διὰ τὸν Παῦλον ὑπάρχει μιὰ καὶ μόνη ἀληθὴς σοφία: ἡ σοφία Θεοῦ. (Α' Κορ. β', 1, α', 24 καὶ 30, Ἐφ. α', 17, γ', 10 καὶ Ρωμ. ιστ', 27). Τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ πατὴρ καὶ τοῦ Χριστοῦ περιέχει ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως (Κολ. β', 3 καὶ Α' Κορ. α', 24 καὶ 30). Ἡ σοφία Θεοῦ εἶναι σοφία πνευματικὴ, ἡ ὁποία εἶναι ἀντίθετος πρὸς «τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου» (Α' Κορ. β', 4 καὶ 6 καὶ Β' Κορ. α' 12). Ὁ Παῦλος ὑποτιμᾷ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει «μωρίαν» (Α' Κορ. α', 20, γ', 19 καὶ Ρωμ. α', 22). «Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι» (Α' Κορ. γ', 20).

Ἡ ἔναντι τῆς σοφίας θέσις τοῦ Παύλου δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἐξῆς τέσσερα σημεῖα.

1. Ὁ Θεὸς μεταβάλλει τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν εἰς μωρίαν²⁵¹. Ἡ πίστις εἶναι καρπὸς τῆς θείας Δυνάμεως καὶ Χάριτος καὶ οὐχὶ τῆς γνώσεως (Α' Κορ.

249. Πρβλ. E. Benz, «Der gekreuzigte Gerechte bei Plato im Neuen Testament und in der alten Kirche», Wiesbaden, 1950, σελ. 9. Ὁ Benz ἀπορεῖ διατὶ μόνον οἱ L. Ziegler—(«Von Platos Staatheit zum christlichen Staat», Olten, 1948, σελ. 84 κέ)—καὶ A. Dempf—(«Die fehlende Intelligenz», Ffm. Hefte, 5. Jahrg. Heft 3, Mai 1950, σελ. 244)—χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρον «ἐσταυρωμένος δίκαιος». (Ἴδε Benz, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 8).

250. Πρβλ. καὶ Α' Κορ. α', 17, καὶ Ρωμ. σ', 14.

251. Ἴδε καὶ H. Schlier, «Kerygma und Sophia» (εἰς Evgl. Theologie, 1951, σελ. 484κξ).

β', 5 καὶ 7, Ἐφ. α', 17 καὶ 19 καὶ Α' Θεσσαλ. α', 5). «Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ... ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνη» (Α' Κορ. α', 25 καὶ 27).

2. Χαρακτηριστικὸν τῆς σοφίας εἶναι τὸ «συζητεῖν» (Α' Κορ. α', 20). Ὁ σοφὸς εἶναι συγχρόνως καὶ «συζητητῆς»²⁵².

3. Ὁ Χριστὸς γίνεται δεκτός, ὑπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου, μὲ ταπεινώσιν, ὑπακοὴν καὶ πίστιν. Ἡ σοφία ὅμως προσπαθεῖ νὰ ἐρευνᾷ καὶ ἐλέγχη τὰ πάντα διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου.

4. Ἡ φιλοσοφία ἐνεργεῖ «κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστὸν» (Κολ. β', 8).

*

Δικαίως, ὅμως, δυνάμεθα νὰ θέσωμεν τὴν ἐρώτησιν: ἡ σοφία τὴν ὁποίαν ὁ Παῦλος ἐπικρίνει εἶναι ἡ αὐτὴ σοφία, τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ὑμνεῖ; Ἡ πλατωνικὴ σοφία ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῆς σοφίας, τὴν ὁποίαν ὁ Παῦλος ἀποκαλεῖ μωρίαν; Κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ σοφία καὶ οἱ σοφοὶ τῆς πλατωνικῆς Πολιτείας δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου καταδικαζόμενον εἶδος τῆς σοφίας διότι:

1. Ὅταν ὁ Παῦλος τονίζει ὅτι «ἡ γνῶσις φυσιοῦ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ» (Α' Κορ. η', 8) κάμνει διάκρισιν μεταξὺ σοφίας καὶ ἀγάπης. Εἰς τὴν Πολιτείαν ὅμως μία διάκρισις τῆς σοφίας ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην — ἡ ὁποία ὅπως εἶδομεν παίζει εἰς τὴν ἠθικὴν τῆς Πολιτείας τὸν αὐτὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον παίζει ἡ ἀγάπη εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ Παύλου — εἶναι ἀδύνατος. Σκοπὸς τελικὸς τοῦ Φιλοσόφου εἶναι ἡ θυσία. Ἡ τύχη, ἡ ὁποία τὸν ἀναμένει, εἶναι νὰ καταστῇ ὁ «ἐσταυρωμένος δίκαιος» καὶ ὁ Σωτῆρ.

2. Ὁ φιλόσοφος τῆς πολιτείας εἶναι ὁ ἀληθὴς Θεοσεβής, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ τὴν Φιλοσοφίαν διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀληθείας²⁵³. Ἐφ' ὅσον ὅμως σκοπὸς τοῦ φιλοσόφου τῆς Πολιτείας εἶναι ἡ πραγματοποίησις τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μωρία.

3. Ὁ Παῦλος πιστεύει ὅτι ἡ γνῶσις «φυσιοῦ» (Α' Κορ. η', 2). Τὸ Σωκρατικὸν ὅμως «γνώθι σεαυτὸν» καὶ «ἐν γνωρίζω ὅτι οὐδὲν γνωρίζω», ἀποτελεῖ ἐνδειξιν τοῦ ὅτι ἡ φιλοσοφία, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ Πλάτων, — ἐφ' ὅσον ὁ Σωκράτης ἀποτελεῖ τὸ πρότυπον τῶν φιλοσόφων τῆς «πολιτείας» — δὲν «φυσιοῦ».

4. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ φιλοσοφῶν ἄνθρωπος εἶναι, συγχρόνως, καὶ ἠθικός²⁵⁴. Ὁ λόγος ὁδηγεῖ τὸν φιλόσοφον εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Ἀγαθοῦ — δηλ.

252. Πρβλ. Schlier, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 483.

253. Πρβλ. καὶ Wilamowitz, «Der glaube der Hellenen», Darmstadt, 1955, Bd, 2. σελ. 247.

τοῦ Θεοῦ— καθὼς καὶ εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς ζωῆς του βάσει μιᾶς διαρκοῦς ἐπαφῆς μετὰ τὸ Ἄγαθόν.

Δικαιούμεθα, λοιπόν, νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ σοφία τὴν ὁποίαν προβάλλει ὁ Πλάτων εἰς τὴν Πολιτείαν του δὲν εἶναι μωρία. Εἶναι κάτι τὸ ἀνώτερον καὶ ἱερὸν. Εἶναι «παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν», διότι προετοιμάζει τὸν δρόμον διὰ τὴν ἐδραίωσιν τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθείσης θείας Σοφίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αἱ ἐκτεθεῖσαι, εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν, σκέψεις, ὡς καρπὸς τῆς συγκρίσεως τῆς Ἠθικῆς τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος μετὰ τὴν Ἠθικὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἀποδεικνύουν, ὅτι ἔντως ἡ σύγκρισις αὐτὴ εἶναι δυνατὴ καὶ καρποφόρος. Πολὺ περισσότερον, ὅμως, ἡ παροῦσα ἐργασία δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς μίαν καλυτέραν κατανόησιν τῆς ἐπαφῆς τῶν δύο κόσμων— δηλ. τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ— οἱ ὅποιοι τόσον πολὺ ἔχουν ἐπηρεάσει τὴν Ἱστορίαν τοῦ πνεύματος.

Ἄν καὶ ὁ Πλάτων, χρησιμοποιοῦν τὴν περιορισμένην δύναμιν τοῦ ἀνθρώπινου λόγου, ἀποκαλύπτῃ μέρος μόνον τῆς περὶ Θεοῦ, ἀνθρώπου καὶ ζωῆς Ἀλήθειας, ἐνῶ ὁ Παῦλος προβάλλει ὁλόκληρον καὶ πληρὴν τὴν, διὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν, ἐν τούτοις ἡ Ἠθικὴ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ Ἠθικὴ τοῦ Παύλου θεμελιοῦνται, ἀμφότεραι, ἐπὶ τοῦ θεϊοῦ. Τόσον διὰ τὸν Ἑλληνα φιλόσοφον ὅσον καὶ διὰ τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ Χριστοῦ Ἀπόστολον προϋπόθεσις πάσης Ἠθικῆς— θεωρητικῆς ἢ πρακτικῆς— εἶναι ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαφὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Πλάτων ἀρχίζει ἐκ τῶν κάτω— ἀνθρώπινος λόγος— ἐνῶ ὁ Παῦλος ἀρχίζει ἐκ τῶν ἄνω— θεία ἀποκάλυψις: ἐν τούτοις ὅμως ἀμφότεροι συναντῶνται ἐπὶ τοῦ σημείου, ὅτι Ἠθικὴ ἄνευ μεταφυσικῆς θεμελιώσεως δὲν ὑπάρχει.

Λόγω τῆς βασικῆς διαφορᾶς λόγος— Ἀποκάλυψις, δὲν δυνάμεθα, ἐπὶ οὐδενὶ λόγῳ, νὰ φέρωμεν εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τὴν Ἠθικὴν τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν Ἠθικὴν τοῦ Παύλου. Ἐν τούτοις ὅμως δὲν θεωρῶ τὴν σύγκρισίν των ἐπικίνδυνον. Ἡ σύγκρισις, τὴν ὁποίαν ἐποχείρησα ἀποδεικνύει, ὅτι, ἔσται τὸ θεῖον εἶναι βᾶσις καὶ προϋπόθεσις μιᾶς ἠθικῆς, θὰ ὑπάρχουν πάντοτε κοινὰ σημεῖα μεταξὺ αὐτῆς τῆς ἠθικῆς καὶ πάσης ἄλλης ἠθικῆς, ἡ ὁποία θεμελιοῦται ἐπὶ τῆς ἐπαφῆς Θεοῦ— ἀνθρώπου.

Ὅστω ἐλπίζω ὅτι ἡ ἐργασία μου αὐτὴ δύναται νὰ ἀποδείξῃ, ἐκ νέου, ὅτι ἡ Πλατωνικὴ Φιλοσοφία εἶναι μία προετοιμασία τῆς ὁδοῦ, ἥτις ὀδηγεῖ εἰς τὸν ἀγνωστὸν Θεόν», δηλ. εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

254. Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ R. L. Nettleship, «Lectures on the Republic of Plato», London, 1925, σελ. 220: «to the greek thinkers the moral life is practically identical with the rational life».